

వెల: రూ॥ 4.00

జనవరి-95

1189

ద్వీపంజల

శ్రీ పరిమి సుబ్బారావు గారు

వీరు గుంటూరులోని హిందూ కాలేజీ హైస్కూలులో 38 సం॥లు పిండిపండితునిగా వనిచేసి పదవీవిరమణ చేసిరి. వీరు పట్టణపిండిప్రేమిమండలి, గుంటూరుకు సంయుక్త కార్యదర్శిగాను, గుంటూరు జిల్లా పిండి ప్రచారక మండలి కార్యవర్గ సభ్యునిగా, ఆంధ్రసభకు నిధిపాలక మండలి సభ్యునిగా, కేంద్రసభకు వ్యవస్థాపికా సమితి సభ్యులుగా వుండిరి. వీరు దానశీలరు, సేవానిరతి, సక్రియ పిండి ప్రచారకులు. చక్కని భాషా పండితులు, స్నేహశీలి, నిగర్వి అయిన శ్రీ పరిమి సుబ్బారావుగారు 22-12-94న మద్రాసులోని మన కేంద్రసభ ప్రాంగణములో ఆకస్మికముగా మరణించిరి. వీరి మరణము పిండి ప్రచార ఉద్యమమునకు తీరనిలోటు. వీరి ఆత్మకు, శాంతిని చేకూర్చుమని భగవంతుని ప్రార్థిస్తూ, ఆంధ్రసభ వ్రాధ సంతాపమును తెలియజేస్తూ వున్నది.

489

ప్రవం

సాహిత్య మాసపత్రిక

జనవరి-1995

సంపాదకలు

శ్రీ వేమూరి ఆంజనేయ శర్మ

శ్రీ ఈమని దయానంద

శ్రీ అన్నదానం శంకరశాస్త్రి

దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ-ఆంధ్ర

ఫె రతాబాద్, హైదరాబాద్-500 004

Recommended for use in all the Public libraries and School Libraries by the Director of public Libraries, Andhra State, Madras, Vide proceedings sl No. 30/55 dated 6th January-1955.

ఈ సంచికలో

1. సంపాదకీయం	
2. 'పిన్నపీఠం' యొక్క భారత ప్రాశస్త్యం'	కె. మార్కండేయం
3. కర్నూలు జిల్లా ప్రాచీనకవి పోతెట్టి లింగన సాహిత్య సమీక్ష	జవ్వాది శివ శంకర్
4. జాషువా కవిత్వంలో శ్రీ సమస్యలు	ప్రగడ వెంకటేశ్వరరావు
5. రామకావ్యము	డి.టి. కొండయ్య
6. ఆశాపాదక సేం	కనక రత్న రామచంద్రా చాట్యం
7. ఉపన్యాస పిండుకొనే లక్ష్యంతో...	సూర్య కృష్ణ
8. సేదావి	ఎ.ఆర్.ఎం. వెంకటేశ్వర్లు
9. చైతన్య సందేశము - మేధావీ కావ్యం	కె. రుక్మిణి
10. భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో ఆంధ్రకవుల పాత్ర	డా॥ షేక్ మహమ్మద్ మస్తఫా
11. భారతీయ పదబంధాలు	ఇ.ప.కృష్ణ సాయిబాబా
12. శిశువన కుమార వ్యాసం గదాయోధం	ఖండార మనోహరరావు
13. చాల్సాహిని	

హిందీ ఆకాడమీ

అంధ్రదేశంలో సంగీత, సాహిత్య, చరిత్ర కళా ఆకాడమీలు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంలో ఇదివరకే కలిపి వేయబడినవి. ఉర్దూ హిందీ ఆకాడమీలు మాత్రం వేరుగా పని చేస్తున్నవి. ఉర్దూ ఆకాడమీ విశ్వహాజకు ఆంధ్ర ప్రభుత్వం కొంత విరివిగా విరాళాలు అందజేస్తున్నదని పత్రికా ప్రకటనలు వెలువడుతున్నవి. హిందీ ఆకాడమీకి ప్రతిసంవత్సరం రెండు లక్షల రూపాయలు విరాళముండేది. దానిని ప్రభుత్వం ఐదులక్షలకు పెంచినట్లు ఆనాటి ఆకాడమీ అధ్యక్షులు ప్రకటించారు. మంచిదే ననుకున్నాము. చాలా కాలం అధ్యక్షులుగానీ, కార్యవర్గం గానీ లేని ఆకాడమీకి ఆచార్య సుందరశెట్టిగారు అధ్యక్షులుగా నియమించబడ్డారు. వారు హైదరాబాదు నగరానికి దూకంగా విశాఖపట్టణంలో వుండడం వలన అనుకొన్నంతగా ఆకాడమీ కార్యక్రమాలు అవులుగలేదు. ఆకాడమీ కార్యాలయంలో లక్షల రూపాయలలో అచ్చయిన పుస్తకాలు పడివున్నవనీ, వాటిని అమ్మి వేయడానికి ప్రయత్నం జరుగుతున్నదనీ అన్నారు. కొంత ప్రయత్నం జరిగినా అనుకొన్నంత ఫలితం లభించినట్లు లేదు. ఈ స్థితిలో సంవత్సరం పూర్తికాగా ఆకాడమీ అధ్యక్షుణ్ణి కార్యవర్గాన్నీ ప్రభుత్వం వారు మార్చి వేశారు. శ్రీ బాలశౌరిరెడ్డి గారు అధ్యక్షులుగా నియమించబడ్డారు. కొత్త కార్యవర్గం గూడా నియమించబడినది. శ్రీ బాలశౌరిరెడ్డిగారు ఒకటి రెండు కార్యవర్గ సమావేశాలు జరిపించారు. ఏదో కొంత వని చేద్దామని వారు అనుకుంటుండగానే ఎన్నికలు జరిగి కాంగ్రెసు ప్రభుత్వం మారిపోయి తెలుగు దేశ ప్రభుత్వం ఏర్పడింది. ఈ ప్రభుత్వం ఆకాడమీ అధ్యక్షుణ్ణి, కార్యవర్గాన్నీ మార్చవలెనని సంకల్పించి కాజీనామా చేయమని అందరి సభ్యులకూ దెలిగ్రాములు పంపించింది. అందరూ

రాజీనామా చేశారు. ఇంకా పునర్నిర్మాణం జరగలేదు. జరుగుతుందో లేదో తెలియదు. ఈ అకాడమీని గూడా తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంలో భాగంగా చేర్చవలెననే ప్రయత్నం గూడా కొంతమంది చేస్తున్నట్లు తెలుస్తున్నది. ఎవరి యోచనలు వారివి. ఎవరికీ పనిమీద అంత శ్రద్ధ కనిపించడం లేదు. ప్రభుత్వాలు మారినప్పుడల్లా కమిటీలు మారడం. శాత్రుక్రమాలు మారడం తరచు జరుగుతున్న పనే. అయితే అది సాహిత్య సంస్థలో అంత ఎక్కువగా జరిగేదికాదు. ఇప్పుడది సాహిత్య సంస్థలోనికి గూడా ప్రవేశించినట్లు కనబడుతున్నది. ఎంతో సదుద్దేశ్యంతో ఏర్పరచబడిన హిందీ అకాడమీ అనిశ్చిత స్థితిలో పడిపోవడం సంతోషకరమైన విషయంగాదు. అకాడమీ సాధించ వంసిన హిందీ కార్యక్రమం చాలా పున్నది. భవిష్యత్తులో ఏమి జరుగుతుందో వేచి చూడవలసిందే.

సహృదయ

‘పినవీరన జైమినీ భారత పాశ్చాత్యం’

—కె. మార్కండేయులు

సహస్ర వసంతాల ఆంధ్ర సాహితీ లోకంలో ప్రాచీన పద్య కవిత్వాళంలో ద్రువతారలుగా వెలుగొందిన కవిపుంగవులలో సరసులకు కర్ణ రసాయన మైన వాక్యసరణితో జై మినీ భారతాది కావ్యాలను రచించి అందించిన పిల్లలమణి పినవీరన ఎన్నడగినవాడు. పురాణానువాద సరణినుండి ప్రబంధ కల్పనా రీతివైపు ఆంధ్ర వాఙ్మయాన్ని మరలించే మార్గంలో సంధియుగంగా పేరు వడసిన, శ్రీనాథయుగ కవులలో ఈ పినవీరన ప్రముఖుడని చెప్పవచ్చు.

ఈ ‘పినవీరన’ ఇంటిపేరు పిల్లలమణి, తండ్రి ‘గాదిరాజు’. ‘పిల్లలమణి’ అనే ఊరిలో నివసించుట వలన వీరి వంశము పిల్లలమణి యని పేరొందినదని ఈ కవి వంశము వాదనని చెప్పి కొనిన ‘పెనుమళ్ళ సోమయామాత్యుని’ ‘సీమంతినీ పరిజయం’ అనే గ్రంథం వలన తెలుస్తున్నది.

‘కవి వర్ధనీయు డా గాదిరాజు వివేక దనుడు
పిల్లల మణి యుకు పురమన
నధివసించుట జేసి యాపేర విభాతమై
ప్రకాశించె నయ్యున్నయఁబు’

అనే సీసపద్య పాదాంశంపై విషయం తెలియుచున్నది: ఈ పెనుమళ్ళ సోమయామాత్యుడు పినవీరనకు 150 సం॥ తరువాతివాడు. పినవీరన వంశము మొదట పెనుమళ్ళ కాగా అతని తండ్రి గాదిరాజు నుండి వారి కుటుంబము పిల్లలమణిగా మారినదని కొంద యాహంభగా పిల్లలమణి వంశమే అనంతరము పెనుమళ్ళగా మారినదని కొందరూహించిరి. ఏమైనను పినవీరన బాల్యము పిల్లలమణిలో గడిపి ఉండుననుటలో సందేహములేదు. జన్మస్థలము కూడా పిల్లలమణికాని తత్సరిసర ప్రాంతముకాని కావచ్చును, 15 వ శతాబ్దము, 1420-1500 మధ్యకాలము ఇతని జీవితకాలమును పరిగణింపవచ్చును.

ఇతని తల్లి నాగమాంబ. వీరిది కాళ్యవన గోత్రమని కొందరూహించగా భారద్వాజస మఠి కొందరు ఊహించిరి ఇతడు నియోగి బ్రాహ్మణుడని కొందరూహించగా కాదని మఠి కొందరు తమ వాదనలను బయల్పరచినారు. ఏది ఏమైనా పినవీరన సద్రాహ్మణుడు, సద్దో తజాతుడు

తెలుగు పండిట్, ఎమ్. ఆర్. హైస్కూల్, విజయనగరం-531 202, ఆం. ప్ర.

జనవరి'95 : ప్రపంచి 5

వీరివంశము కవివంశితవంశము. భారదా
పీతముగా ప్రసిద్ధి పొందినది.

‘తాతయుఁ దండ్రీయు నగ్ర త్రాతయునుం
దాసు భువన భాసురకృత ని
ర్మాతలు పిల్లలనుజేచి, భ్యాతుని పినవీరు
బోలగతి రే సుకవుల్’

అనే జైమినీ భారత అవతారికలోని పద్యాన్ని
జిట్టి వీరిది కవివంశితవంశముని తెలియుచున్నది.

అమృతాంశు మందలం బాలవాంముగాగ
మొలిచె నొక్కటి జగన్మోహనము గాగఁ
జిగురించె నిలయనిందుగతతై తవడింత
శయనీను వరపలాశములతోడ
దివ్యదేవతలకు నందిత సత్త్రికాలెత్తె
చెట్టుగదైను గయాశ్మేతినీమ
నిలువ నీడయ్యె నిందివరప్రియశివా
కోటిరునకు భోగితుండలునకు
ఉజ్జిమాత్రంబె పిల్లలమట్టిపేరు
పేరువలెగాదు భారదా పీతకంబు
వారిలో వం పినవీరు భాష్యసరశి
సరసులకు నెన్నఁగర్జరసాయనంబు.

పై పద్యము వలన వారి వంశము భారదా
పీతకమని, అందు పినవీరుడు సరసులైన వారికి
కర్జరసాయనమగు రీతిని కవిత్వ మల్లగల్గినవాడని
తెలియుచున్నది.

పినవీరన బాల్యమునందు పిల్లలమట్టి
పురమున ప్రౌఢవయస్సులో సోమరాజుపల్లెయందు
పరమయస్సున విజయనగరరాజ్యమున గడపి
యొండవచ్చును. సోమరాజుపల్లెలో ఉన్నప్పుడే
తడు ‘శృంగార కాకుంతల’మను కావ్యమును,
విజయనగరరాజ్యమును చేరిన తరువాత జైమినీ
భారతమును రచించియుండును.

గురువు—ఉపాసన

‘భారతీర్థం’ నెడి ‘యతిసాక్ష్యభాముడు’
ఇతని గురువు ‘భారతీర్థ యతిసార్వభౌమ’
గురు కృపాతిశయంబు కవితావిభూతి కల్గి గౌరవము
గాంచినాడవు కవులచేత” అనెడి శృంగారకాకుంత-
లములోని అవతారికయందలి పద్యమునుబట్టియు
‘‘శ్రీభారతీర్థ గురువరణ కరుణా కటాక్ష లబ్ధి
సిద్ధ సారస్వత పవిత్ర’’ అనెడి శృంగారకాకుం-
తలములోని ఆశ్వాసాంతగద్యం వలన పైవిషయము
స్పష్టమగుచున్నది. జైమినీ భారతముండును
‘భారతీర్థ శ్రీవరణ కరుణాపాత్ర’నిగ పినవీరన
తన గురించి చెప్పికొనుట కన్నదును.

శృంగార కాకుంతల రచన నాటికి ‘ఆధ్యాత్మ
అమర వీరభద్రుడు’, ‘శివభద్రుడు’ అయిన పిన
వీరన జైమినీ భారత రచన నాటికి శివకేశవా
భేదము పాడించినట్లు కన్పడును.

ఇతని మహిమలను గూర్చి ఉపాసనలను
గూర్చి కొన్ని దంత కథలు (పుక్కిలి పురాణ
ములు) ప్రచారములో గలవు. ఇట్టి కథలకు
సీమంతినీ వరిణయము లోని కొన్ని పద్యము
లారాదము కావచ్చును.

చాలా కాలము పాటు పిన వీరన తల్లిదండ్రు
లకు సంతానము లేకపోగా భారతీ రీర్థం అను
గ్రహమున మంత్రోపదేశము పొంది పెద
వీరన, చిన వీరన అను ఇరువురు పుత్రులను
పొందిరిట. పిన వీరభద్రుడు సాక్షాత్తు వీరభద్రుని
అవతారమా యన్నట్లు పుట్టుకతోనే జడంతో పుట్టి
నాడట.

గురువగు భారతీ రీర్థం అనుగ్రహము వలన
పిన వీరన సరస్వతీ మంత్రము’జపించి భారతీదేవి

యజ్ఞగ్రహమును పొందియుండును. కాని 'వాణి నారాణి' అని పిన పీఠపరమము చెప్పుచున్నట్లుగ ఒక కథ వధారములో గండు.

జైమిని భారతమును అంకిత ముండుకొన్న 'సాఖన సరసింహభూపతి' పినపీఠనకు జైమిని భారతమును రక్షించుటకై కొంత గడువు నీయగా నిర్ణీతగడువులోగా కాన్యమును రచింపవలసిన పినపీఠన చివరితాత్రి వరకు శ్రీకారము చుట్టక అఖిరి రోజురాత్రి కుదియై ఒకగడిలో కూర్చుని సరస్వతి సుపానీచగా అమె వచ్చి తానే స్వయముగా వేగముగా అగ్రంధమును రచించు తదిదివరి సమయమున పినపీఠన అన్నయగు పెద పీఠన గదిలో నుండి వినవు గంటపు ధ్వనికి ఆశ్చర్యపడి కుతూహలముతో తొంగి చూడగా సరస్వతి అదృశ్యము కాగా మిగిలిన భాగమును పినపీఠన పూరించి మరునాడు సభలో ప్రభువునకు సమర్పించెనట 'ఒక్కరాత్రి ౧ ఆశ్వాసపముల గ్రంథమునీవెట్లు రచించితివ్వివాగేవి ఏతద్రచనలోనీకు సహాయపడినదని వింటివి అనినట్లులు పినపీఠనను ప్రశ్నింప నాతడు అవిషయము నంగీకరించుచు 'వాణినారాణి' యనియనెనట. ఇదీ కథ. జగన్మాతయైన సరస్వతిని ఎంతటి కవియైనను మూర్ఖునివలె రాణిగా భావింపడు.

పై కథకు ఆధారముగా బహుళః సేమంతిని పశ్చిమములో పెనుమళ్ళ సోమయామాత్యుడన్న 'వాణి కల్లాలుగా, గవిశ్రేణి కెల్ల వృధురతాశ్చర్య కరమైన బిరుదు పూనె' అను పద్యవంతులను భావించవచ్చును. రాణిగా భావించుట అనగా 'మంత్రాధిష్ఠాన దేవతగా పూజించుట' అను అర్థము కొందరు చెప్పుదురు. రాణి, బాణి అను మాటలు భారదాదేవిని గూర్చి మంత్ర శాస్త్రజ్ఞులు విలుచుటకు వాడుదురని వారి కలంపు విడివీమైనా భారతీతీర్థం

అనుగ్రహము వలన అతడు సరస్వతీ ఉపాసన చేసి ఉండును. అందువల్లనే జైమిని భారత అవతారికలో—

'ప్రణవ పీఠమున మంత్ర పరంపరలు గొల్చి
నుండు నే దేవి పేరోలగంబు
భావజ్ఞులకు పరావశ్యంతి మధ్యమా
వైఖరులే దేవి వర్ణనరణి
జవహర కీరపుస్తక వివంచి సమంచి
తంబు లేదేవి హస్తాంబుజములు
కుందేందు మందార కందశీబ్బందంబు
చంద మేదేవి యాందమూరి
కాంచెనే దేవి కాంచన గర్భవతుర
పూర్వదంత కవాట విస్ఫుట మనోజ్ఞ
చంద్రకాంత శిరోగృహస్థల విహార
మమ్మహా దేవి వాగ్దేవి నభినుతింతు.'

అని సరస్వతీ ప్రార్థన చేసినాడు. పై విధముగా మంత్రశాస్త్ర రహస్యము తెలిసి సరస్వతి సుపాసింది ప్రార్థించిన కవి 'వాణి నారాణి' అని నిండు సభలో ప్రకటించినాడనుట మిగుల ఆశ్చర్య కరమే కాగలదు.

పినపీఠన కృతులు :

రచించినాడవు రమణీయతాగ్రీతి
నవకార దర్పణం బభినవముగఁ
బల్కినాడవు లేటవడజేసి నారదీ
యము సత్కవిశ్రేణి యాదరింపఁ
జెప్పినాడవు శేముషీ విశేషంబున
మామహాశక్యంబు మంజు ఫణిశిఁ
గావించినాడవు మనబుద్ధి మానసో
ల్లాస సారము సముల్లిఖయ్య
కాపితిత్థయతి సారవ్రణౌచ గురుకృ
పాతిశయలబ్ధ కవిభా విభూతి గల్గి

గొంపముఁగాంచి నాడవు కవులచేత
విపుల బాటూక్తి నిర్మిద్ర పీఠభద్ర
'శృంగార కాకుంఠలము' 1 ఆ 22వ.

పై పద్యమును బట్టి పినవీరన 'అవతార
దర్పణము', 'నారదీయము', 'మామమాహాత్మ్యము'
'మానసోల్లాససారము' అనే గ్రంథములు శృంగార
కాకుంఠలము నాటికి రచించినట్లు తెలియుచున్నది.
అయితే ఈ గ్రంథములు నేడు నామమాత్రావశ్య
ములు. అయితే అవతార దర్పణము అనుగ్రంథ
మునకు బదులుగ 'నవరస దర్పణము' అనుపేర
పాఠాంతరము కొన్ని గ్రంథములందు కానవచ్చు
చున్నది. వీటి ఏమైనా పై నాడుగు గ్రంథములు
అలభ్యములు. కాగా అభ్యుదయ గ్రంథములతో
మొదటిది శృంగార కాకుంఠలము ద్వితీయము
ద్వితీయ. గ్రంథము జైమినీ భారతమగుచున్నది.

**జైమినీ భారత కృతిపతి—రచనా
కాలము :**

జైమినీ భారతమును పినవీరన సాకువ
నృసింహభూపాలునకు అంకితము చేసెను
ఈ సాకువ నరసింహభూపతి చంద్రవంశపురాజు.
ఈయన జైమినీ భారతమును రచించజేసి అంకి
తము గొనవలెనను తలంపుతో'

నామది నిరతము భారత. రామాయణ
కథలజేమ రంజిత నందున్
జైమినీ భారతమశగా, భూన పూర్వము
పురాణముల గణించువన్'
అపురాణము గన్గదెనుగయ్యేనేని, జెప్ప
నేర్చిన కవియుఁ బ్రసిద్ధుడేని
దెనుగు నుడికారమున మించుగనియేనేని,
కుందనము కమ్మవలచిన చందమగును.

అని సభావదులతో పలుకగా సభాసదులు దానికి
తగిన వ్యక్తి పినవీరన యని పత్కిరి.

ఆ విధముగా పినవీరన రచనకు కృతిపతి
సాకువగుండ నరసింహభూపతి కాగా దీని రచనా
కాలము 1483-1490 కాలముగా విమర్శకులు
నిర్ణయించిరి.

జైమినీ భారత అవతారికలో కృతిపతి వంశ
వర్ణనలో పినవీరన జెప్పిన ఈ క్రింది పద్యము
పరికించిన కవి చమత్కారము అవగతమగును.

ఉడుపతి వంశ కర్త మహిమెన్నతి తెయ్యెని
మేర నాడు పా
ల్కదలి జనించినప్పుడు దళబుగనంటి
నమేని జిడ్డువోఁ
గడుగు కొనంగ నబ్బెననికా శివుడెడల
యేటఁ బాదముల్
దడబడ నోలరాడుచు మా హాళిగావడి
నీదులాడెడిన్

ఇతివృత్త పరిచయం—రసము

పేడనుబట్టి ఇది సంస్కృతమున జైమినీ
రచించిన భారతమునకు అనువాదమని చెప్పవ
చ్చును, ఇది ఎనిమిది అశ్వాసముల కావ్యము. ఇది
పురాణమాలేక కావ్యమా ప్రబంధమా అని సందేహ
ము తోచును. అవతారికలో ఒకసారి దీనిని కావ్య
ముగా మరొకసారి ప్రబంధముగా ఇంకొకసారి
పురాణముగా పేర్కొన్నను వాస్తవాన్ని బట్టి
చూచిన ఇది వీరగాదా కావ్యమని చెప్పవచ్చును.
'జైమినీ భారతము' అనుపేరుతో ఉన్నప్పటికి ఇది
మొత్తము భారత కథను తెల్పు కావ్యముకాదు.
ఒక్క అశ్వమేధ పర్వము మాత్రమే.

సంస్కృతమున జైమిని మొత్తము భారతమును పూర్తిగ రచించెనా లేక ఆశ్వమేధ పర్వమును మాత్రమే రచించెనా అడు విషయమున విమర్శకులకు ఏక వాక్యత లేకున్నను సంస్కృతమున జైమిని ఆశ్వమేధ పర్వమును మాత్రమే రచించియుండవచ్చునని పలువురు ఊహించిరి.

కురుక్షేత్ర యుద్ధానంతరము జ్ఞాతిపదజే సంక్రమించిన పాపమును పోగొట్టు కొనగోరి ధర్మరాజు వేదవ్యాసుని సూచన మేరకు ఆశ్వమేధ యాగము చేయ సంకల్పించుట భీముడు ప్రతిసమాని యాగాశ్వమును సలపాడించగ ధర్మరాజు యాగము చేసి యాగాశ్వమును వదలగ అది నాల్గదిక్కులకు తిరుగుట దానిని రక్షించుడు ధర్మరాజుని సోదరులు దేశమంతట తిరుగుట. ధర్మరాజు నిర్విఘ్నముగ యాగ పరిసమాప్తి చేయుట ఇందలి ప్రధాన ఇతివృత్తము. ఇది ఒక విధముగ జైత్రయాత్రావర్ణన కావ్యము కాగా ఇందు నడుచు నడుచు గల ఉద్ధాలకౌపాఖ్యానము, ప్రహేలార్థ పీఠము, బ్రభువాహనుని కథ, కుశంబౌపాఖ్యానము మొదలగు కథలతో రామజీయకథ దీనికి చేకూరినది. ధర్మరాజు ఆశ్వమేధయాగ నిర్వహణ యందు ప్రధాన కథయయ్యును అడుగడుగున శ్రీకృష్ణుని మహిమ వ్యక్తమగుచునే యుండును. పాండవులందరూ ముఖ్యముగా భీముడు ఇందు కృష్ణభక్తి కలవాడుగ చెప్పబడుట విశేషము. చంద్రహాసుడు, హంసధ్వజుడు, తామ్రకేతుడు మొదలైన పిష్టభక్తుల చరిత్రలు కూడా ఇందు వర్ణింపబడినవి. గ్రంథమందంతట శ్రీకృష్ణుని మహిమ ఆధిక్యత వెల్లడియగుచునే యున్నది. ఈ గ్రంథము భారత రామాయణ భాగవత కథల సమాహారమని చెప్పవచ్చును.

ఈ కావ్యమున ప్రధానరసము వీరము కాగా భక్తి, హాస్యరసములు అంగములగుచున్నవి. గ్రంథకుంతట శ్రీకృష్ణుని ఆధిక్యత వెల్లడగుట వలన శ్రీకృష్ణుడే ఇందు ప్రధాననాయకుడై ఏక నాయకాశయకత్వమును కుడిరినది. భక్తి కూడా ఒక విధమైన శృంగారము గాన వీరమునకు హాస్యముతో బాటు భక్తి కూడా సహకరించినదని చెప్పవచ్చును.

ఇందలి ఉపాఖ్యానములు లోకమున వేర్వేరు సాహితీ ప్రక్రియలలో ప్రత్యేక ప్రతిపత్తిని పొంది నిర్మించబడినవి; హరికథలు బుట్టుకథల రూపమునే గాక ఇందలి చంద్రహాసుని కథ, బ్రభువాహనుని చరిత్ర, ప్రహేలార్థపీఠము వంటివి చలన చిత్రములుగా వెలువడినవి

సంస్కృత జైమిని భారతము- వ్యాస భారతము-సామ్యవైషమ్యాలు

సంస్కృతమున జైమిని రచించిన భారతమందు అష్టాదశ పర్వములున్నవని కొందరు అనగా ఆశ్వమేధ పర్వము మాత్రమే జైమిని రచించెనని కొందరు ఊహించగ ప్రస్తుతము లభించుచున్నది. జైమిని భారతమును పేర్లతో సంస్కృతమున ఒక్క ఆశ్వమేధ పర్వము మాత్రమే. శ్రీని గోరఖ్ పెన్ వారు ముద్రించిరి. దాని ముద్రణాకాలము తెలుపబడకపోయినా 1949 సం॥నకు ముందు సంస్కృత జైమిని భారతము గురించి లోకమునకు తెలిసి ఉండకపోవచ్చును. 1949సం॥న ప్రచురణయిన వావిళ్ళవారి పినవీరన రచితమైన జైమిని భారతముకు పీఠిక వ్రాసిన 'జనమంచి శేషాద్రిశర్మ'గారు సంస్కృతమునకిది ఎట్టి పరివరనమో మూలము దొరక

సండున చెప్పవలెనదను' అన్న మాటలు ఈవిషయమున ఋజువుచేయుచున్నవి.

అయితే వ్యాసమహర్షి శిష్యుడైన జైమిని, ఈజైమిని ఒక్కరేతా; వేదవ్యాసుడు వేదములను ఋగ్వేదాసామాధర్వణ్యంబులుగా విభాగించి తన శిష్యులైన పైఁ వైశంపాయనకు చుంతుజైమినలకు పంచి క్రమముగా చతుర్వేద సూత్రములను జేయించినట్లు భారత అవతారిఃనుబట్టి తెలియుచున్నది. ఆ వ్యాసమహర్షి శిష్యుడు ఈ జైమిని భారత కర్త ఒక్కరు కాకపోవచ్చును. ఈ జైమిని అంత ప్రాచీనుడుకాదని భారతదేశమున క్రైస్తవమతము ప్రవేశించిన తరువాత, విశ్వేష్వరము ద్వైతము వ్యాప్తిలోనికి వచ్చిన తరువాత క్రీ.శ. 12-13 శతాబ్దాలకాలములో ఈగ్రంథము రచింపబడియుండునని విమర్శకులూహించిరి. అందున ఈజైమిని మహారాష్ట్ర విషయములను గోదావరి నదీవర్తనము చేయుట మొదలగు ప్రస్తావనలవల్ల ఇతడు దాక్షిణాత్యుడని మహారాష్ట్ర దేశముడు కావచ్చునని తెలిసిరి. జైమిని నామము కేవల గోత్రనామము అగుచుండునని వ్యాసమహర్షి శిష్యునకు ఈగ్రంథకర్తకు కేవలము గోత్రసామ్యము మాత్రముండి ఉండవచ్చునని కొందరి ఊహ.

వ్యాసభారత ఆశ్వమేధ పర్వమునందు, ధర్మరాజు ఆశ్వమేధయాగము చేయసంకల్పించుట, సంపర్క మర్తతీయోపాఖ్యానము, పరీక్షితు ఉత్తర గర్భంబున ఆశ్వత్థామాత్రముచే దగ్ధుడై మరల శ్రీకృష్ణునివలన బ్రతుకుట, అర్జునుడు ఆశ్వమును ఆనుసరించుట, ఎడనెడఁబాటలతో యుద్ధముచేయుట బ భువాహనుని చేతిలో అర్జునుడు పరాభవింపబడుట, నకులోపాఖ్యానము, అనుగీత, బ్రాహ్మణ గీత మొదలైన వృత్తాంతములు కలవు.

ఆశ్వమేధయాగము గావించ ధర్మరాజును వ్యాసుడు ప్రోత్సహించుట, ఆయాగ నిర్వహణకు

నఁయు ధనమును సముపార్జించునని వ్యాసుడు మరుత్తుని కథను తెల్పుట యాగాశ్వసంరక్షణ అర్జునుడు నిర్వహించుట, మణిపురరాజ్య పాలకుడగు బ భువాహనునితో యుద్ధము మొదలగు విషయము లందు మాత్రమే జైమిని భారతమునకు వ్యాస భారతముతో సామ్యము గన్పట్టుచున్నది.

ధర్మరాజు సపనార్హమగు నశ్వము తృదాపతీ పురమః గలదని తెలుసుకొని దానిని తెమ్మని భీముని ఆజ్ఞాపించుట, ఆశ్వము తెత్తునని భీముడు ప్రతిజ్ఞచేయుట, కర్ణపుత్రుడు వృషకేతుడును మదోల్బుడుని పుత్రుడు మేఘవర్ణుడును; భీమునకు సహాయము చేయుట, తృదాపతీ పుర ప్రభువగు యావనాశ్వనితో కొంత యుద్ధము జరిగిన పిదప సపనార్హమగు అశ్వమును హస్తీనకు తెచ్చుట అను విషయములు వ్యాస భారతమున లేనివి జైమిని భారతమున కన్నట్లును.

జైత్రయోత్రా విషయమై కూడ వ్యాస జైమిని భారతములకు కొంత భేదము కన్నట్లును. జైత్రయోత్రలో వ్యాస భారతమున ఉత్తర భారత దేశమునకు ఎక్కువగ ప్రాముఖ్యత నీయగా జైమిని భారతమున దక్షిణాపర్వమునకు ప్రాముఖ్య మియబడినది. బ్రహ్మవాహనుడు అర్జునుని చేతిలో పరాభవము పొందినట్లు వ్యాస భారతమున కానవచ్చుచుండగా జైమిని భారతమున అర్జునుడు నిహతుడై మరల కృష్ణుని వలన బ్రతికినట్లు చెప్పబడినది. ఈ బ భువాహనునికి అర్జునునికి జరిగిన యుద్ధ కథామధ్యంలో ఆదే పోలికలతో గల రామ కథ కుశలవోపాఖ్యానము, వ్యాస భారతమున లేనది జైమిని భారతమున చెప్పబడినది.

జైమిని భారతమున శ్రీకృష్ణుని మహిమలు లెక్కకు మిక్కిలిగా వర్ణింపబడినవి. వ్యాస భార

తమన పరిశ్రమ తిరిగి బ్రతుకుట వంటివి తప్ప శ్రీకృష్ణుని మహిమను తెల్పా సంఘటనలు లేకపోగా ఈ పరిశ్రమను కృష్ణుడు బ్రతికించుట జైమిని భారతమున లేనే లేదు ఇవి కాక చందహాస చరిత్ర, ఉద్ధాకాపాఖ్యానము, ప్రహేలాదునీయ కథ, హంసర్వజ్ఞుని కథ వంటివి వ్యాస భారతమున లేనివి జైమిని భారతమునకు వన్నె పెట్టిన ఉపాఖ్యానములుగా తోచును. అర్జునుని మరణమునకు కారణముగా గంగా శాప వృత్తాంతము జైమిని కల్పనయే. వ్యాస భారతమున అంతగా ప్రాధాన్యత లేని ఆశ్వమేధ పర్వమునకు జైమిని భారతము నందు పై కల్పనలతో ప్రాముఖ్యత సంతరింప జేయబడినది.

పిల్లలమఱి పిన వీరభద్రుడు జైమిని భారతమును చాలవరకు యథామూలముగానే అనువదించినాడు. చివరకు ప్రధాన కథకు అంతగా తోడ్పడని కొన్ని అనౌచిత్య సంభాషణలను కూడా పిన వీరన జరిపారంతక తన అనువాదమున చేర్చినాడు. మూలమున గౌరవకీర్తి కృష్ణుల సుదీర్ఘ సంభాషణలు, సీతా పరిత్యాగ విషయమున రామునకు అతని సోదరులకు మధ్య జరిగిన సంభాషణల వంటివి కథకు అంతగా అవసరము కానివను కలంపుతో పరిహరించిన ఈ కవి పై అనౌచిత్య సంభాషణలను ఎందుకు పరిత్యజించలేదో తెలియదు.

కథా పరిచయం:

మూలమున 5179 శ్లోకములతో 68 అధ్యాయములలో ఉన్న కథా భాగమును 1479 పద్యగద్యములతో పిన వీరన 8 అధ్యాయముల గ్రంథముగా మలచినాడు.

జైమిని మహాముని జన్మమేజయునకు ఈ ఆశ్వమేధ పర్యవేక్షణను చెప్పినట్లుగా కథ ప్రారంభమైనది. ప్రథమాశ్వాసమున ధర్మరాజు కడకు వ్యాసుడు వచ్చి జ్ఞాపితవ్రత వికలుడైన ధర్మరాజునకు ఆశ్వమేధము చేయుమని అనుజ్ఞ నిచ్చును

తన కడకు వచ్చిన వ్యాసునితో ధర్మరాజు—
'గురుడు కుంభజుండు సుర నదీ సూనుడు
జాడలేని రాజ్య సుఖము నాకు
కన్నుదోయి లేని కాయలు తోయంబు
గాని మిగుల సౌఖ్యకరము కాదు'

అని అంటూ ఇంకా—

"ఏతపముం నే జవముల, నేతీర్థ విలోకనము
నే క్రతువుంసి
జ్ఞాతి వధం బొనరించిన, పాతికము హరించు
నన దపన్వీయతనితోన్"

'తురగమేధంబు చేసి కౌతుకముతోడ, గురు కులంబున సత్కీర్తిగడుగు కొల్చు'.
అని అనగానే

'కడ నిర్దనునకు నాకు ఇమ్మహాధ్వరంబు
ఒనరింపన్ జనునయ్య'

అని అర్జునుడు పల్కెను. యజ్ఞము కొరకు ప్రజలను వేరదలచినచో 'గోరుచుట్టుపై రోకటి పోటు చందముగ రోసి జనుల్ నను జూచి తిట్టరే, అని అని కూడ పల్కెను.

దానికి నమాధానముగా 'మర్త్యభూపాలుడు పూర్వము సువర్ణయాగముచేసి బ్రాహ్మణులకిచ్చిన ఆపార దక్షిణలు వెక్కిరిస్తూ తుహినాద్రిచేరువను మూలుగుచున్నవని దానికి గ్రహించి యాగము చేయు' మనగా అర్జునుడు బ్రాహ్మణుల సొమ్ము

తెచ్చి పుణ్యము చేయుటకు ప్రయత్నించుట—
 'కుడిచి కూర్చుండి శిలదేవుకొయ్యజేసి జలదిలో
 నీడులాడంగ దలచి నటువంటి'దని పలుకగా
 వ్యాసుడు 'ఎవ్వడేలు మేదిని ధన్యమెల్లనాకనియదీన'
 మని 'బ్రాహ్మణులు తీసుకొని పోయినంత తీసుకు
 పోగా మిగిలిన ధన్యమది'యని దానిని గ్రహించి
 యాగము చేయమని చెప్పెను.

అధ్వమేధ యజ్ఞము చేయు విధానము కూడా
 వివరించెను. అధ్వర ఘోటక లక్షణములను
 కూడా వ్యాసుడు ఈ విధముగా వివరించెను.

పాటిర హీర వర్ణము, హాటకపుష్పమును
 నల్లనగు చెవులు నిరా
 మాట జవంబును నధ్వర, ఘోటక లక్షణ
 ములవి.....'

బ్రాహ్మణులకు విధి ప్రకారము దక్షిణలోనగి
 హయమును చైత్రపూర్ణిమనాడు విధివవలెనని
 సైన్యములతో సుతులైన, తమ్ములైన హయమును
 రక్షించుచు పోవలెనని వ్యాసుడు
 చెప్పెను. 'కూరులు కలిగినచో ఈ హయమును
 పట్టుడు' అని వ్రాసి బంగారపు పట్టమును హయ
 మునీటలముపై నుంచి విధివవలెనని" కూడా
 వ్యాసుడు చెప్పెను.

భీముడు ఆశ్వము తెచ్చెదని ప్రతిజ్ఞచేయును.
 'దేవతల నైనఁ బట్టి తెచ్చెదహయము" అని
 అన్నతో వల్కిభీముడు—'వాసుదేవుని కృపగల
 తెండునరయ దుర్బుటమైన వారముము గందె'
 అని అంటూ క్రతుహయంబులేకుంటినేనీ'—

'వేద ఘోషణలేని వీటనున్నయతండు, దలి
 దండ్రులకు రెండు దలచునతడు
 నూరువాడని నూతనీరు గ్రోలు నతండు,
 భూసురావశిరోద బొంతునతడు

నిట బాతుగుడిలేని కొడికనున్నయతండు,
 నిల్లరిధనమీక ఏడునతడు.
 దగిలి విశ్వానపాతకముఁజేసినతండు, శివ
 చిత్ర జెవి చెంత జేర్చునతడు'
 బోవుగతికి నవశ్యంబు పోదు.....'నని
 పల్కిెను.

పై భీమ ప్రతిజ్ఞ ఊర్వోధన దుశ్శాసనాడులను
 సంహరింతునని వ్యాస భారతమున పల్కిన వ్రతి
 జ్ఞుల స్థాయికి తగినట్లు లేక పేంపముగ నున్ననని
 కొందరి తలంపు, అయినా ఈ ప్రతిజ్ఞ' అనంతా
 మాత్యుని 'భోజరాజీయ'మందు గోవు మాట
 తప్పక తిరిగి వత్తునని అట్లురాకున్న ఏ పాప
 గతికి తానుపోవునో తెలుపు శపథమును పోలి
 యున్నది. భోజ రాజీయ రథన జైమిని భారతము
 కన్న సుమారు 50 సం॥ల ముందటిగా వాచింప
 వచ్చును.

భీమునకు సహాయముగా కర్ణపుత్రుడు వృష
 కేతుడు, మహాబ్రహ్మచ సుతుండు మేఘ వర్ణుడు
 యుగాశ్వసంపాదనకై బయలుదేరుటకు సిద్ధపడిరి.
 వ్యాసుడు అశ్వమేధయాగముచేయ ప్రోత్సహించి
 వెదలిన వెనుక శ్రీకృష్ణుడు దర్మరాజు దక్షతెంచి
 యాగము మాట, భీముని ప్రతిజ్ఞవిని భీముని అట
 పట్టించుచు—

'మంద మలియు, బహ్వనీయు; డుందిలు
 డును రాక్షసీరతుడు నిర్ధారనా
 క్షందర్శితుడు నగుమారుత, నందనసచివతః
 బయోజనములు ఫలించున్'

అని పరిహాసముగా పల్కి—జ. పందు
 హిడింబునిన్ ఒకశాపరు నడపినయట్లు కాదు'—
 వ్రతిన నెరవేర్చుట అని ఆసగా దానికి భీముడు
 కూడా పరిహాస పూర్వకముగా—

'అనఘ నీనానల్కిన యట్ల మిగుల, దుంది
 బడను బహ్వశి దుష్టరాక్ష
 సీరతుండును సగుణజర్మి లేమాడ, దేవరకు
 నట్టి గుణములు లేవు గాన '

'మొదట నత్కంఠి కాముకుడ వేటకు గొల్ల,
 యిల్లాబ్బడ గుబ్బపాలిండ్లు సాక్షి
 యతి నీచరతిశీలి వగుటకుఁబాఠీ న,
 కమత నూకర పిగ్రహము సాక్షి
 బహ్వశివగుటకు బ్రహ్మాండకొట్టును, బూరిం
 పలేని నీ బొజ్జ సాక్షి
 శ్రీలోయడగుటకు దైత్యోక్తము నెఱుంగ,
 దరకు తెచ్చిన వేలుకరువు సాక్షి
 జడసముత్సాహి నగుటకు జలధి సాక్షి,
 వానుడ వగుటకు బలీశ్వరుడు సాక్షి
 మందచుటివొట చది మరపొందెగాక, సరవి
 బేర్కొనఁదరమె నీ నేటలు కృష్ణ

అని వల్కి'

చడుడు లేటికి మునుజరా వంధముఖ్య, నర
 పతుఁ సంహరించుట నీ వెరుగవె
 నీ కరుణతోడుగా వై రిన్నపులగెల్ల, హయ
 ముగొని వత్తు సాగింతునధ్వరంబు'
 అని విసయముగా పలికెను.

పై పరిహాసము బాచిత్యభరితముగాలేదని
 కొందరు విమర్శకుల తలంపు. భీముని పరిహాసము
 వ్యాజినింబొపూర్వకమై హాస్య స్ఫూర్త కమగు
 చున్నది. ఆధునిక కాలమున 'కృష్ణార్జునయుద్ధము'
 'రామాంజనేయయుద్ధము' నాటకాలలో కృష్ణార్జునల,
 రామాంజనేయల మధ్య సాగిన పరిహాస పూర్వక
 పద్యములకు ఈకృష్ణ భీముల పరిహాసములే తొఁత
 అనుసరణయైయుండవచ్చును.

ముందుగ వ్యాసుడు చెప్పిన ప్రకారము
 బ్రద్రాచతీపురమున యౌవనాశ్వముతో హస్తినాపురికి

సవనాశ్వమును వట్టితెచ్చుటకు భీముడు కృష్ణుని
 ధర్మజుని అనుజ్ఞ పొంది కర్ణసుత మహోక్తర
 స్సుతులు వెంటరాగా బయలుదేరిన. ఇంతవరకు
 ప్రథమాశ్వాసకథ.

ఇక ద్వితీయాశ్వాసము. దుభీమాదులు యజ్ఞా
 శ్వంబును చూచుట, మేఘవర్షడు అశ్వమును పట్టి
 తెచ్చుట, యౌవనాశ్వని సైన్యముతో మేఘవర్షడు
 పోరుట, అతనికి వృషకేతుడు సహాయపడుట
 యౌవనాశ్వుడు తనసేనలను వారిరువురు సంహ
 రించుట చూచి తానే యుద్ధమునకి దిగి వృషకేతుతో
 యుద్ధము చేయుట వృషకేతుడు మూర్ఖిల్లుట,
 భీముడు రుద్రుడై సేనలను చెండాడుట, యౌవ
 నాశ్వనిపుత్రుడు సుశేగుడు భీమునితో ద్వంద్వ
 యుద్ధమునకు దిగుట మూర్ఖిల్లిన యౌవనాశ్వని
 వృషకే తను ఊడ్దరించుట, తనప్రాజ్ఞమును కాపా
 డిన కర్ణుడుతుని యౌవనాశ్వుడు అభినందినపూర్వక
 ముగా అక్కుని చేర్చుకొనుట, భీమాదులతో
 కలిసి బ్రద్రాచతీ పురమున కేగుట,
 ఆరాత్రికి అటనుండి మరురాడ సవరిశారముగా
 యౌవనాశ్వుడు వెంట రాగా భీముడు
 విజయమును చేకొని సవనాశ్వముతో హస్తినాపురికి
 వచ్చుట అనే విసయములు ప్రస్తావించ బడెను.

ఈ ఆశ్వాసమున వృషకేతుడు యౌవనా
 శ్వునితో పోరికి పోవుడు ననుచు యుద్ధము మీద
 తనకు గల మక్కువను చక్కగ తెలియపరచి
 నాడు

'కరియానం బటు పాశహస్తం బుధుశంబ
 గ్రీవజక్రస్తనిన్
 బరసే నా రక్షణి న్వరించితి పురోభాగంబు
 నన్ నీలై ని

ర్కర కేన్ విషమాత్ర చిహ్నములు సేరన్,
 బావి గాదింక మా
 ను రఞ్జోల్పాహము నీవు జన్మరతి గాంతున్నే
 యశస్సులతలిన్'

నన్ను వరించినది కారణము గాగ
 దేవరకు గోడలైన సేనా వధూది
 సిగ్గుపెంపున మొగము వాచినది చిత్ర
 వై జయంతి నచాంతుకవ్యాజమునను.'

పై పద్యములో నైక్యమును వధూదితో
 పోల్చి వైషణ్యతో కూర్చుట కవి చమత్కృతికి నిద
 ర్శనము.

ఇక తృతీయాశ్వాసము భీముడు అన్నకు
 లన విజయము నెరుకవరచుటతో ప్రారంభమగును.
 వ్యాసు దేవేంద్ర ధర్మజ్ఞునకు ధర్మము తెలియ
 చేయుట, జారశ్రీ లక్షణములను చెప్పుట స్థిరలక్ష్మి
 యోగము గూర్చి చెప్పుట, భీముడు ద్వారకకు
 పోయి శ్రీకృష్ణుని గొనివచ్చుట అనుసాక్షుడు
 కృష్ణునిపై కోపముతో ముందే మహాశ్వము నపహరిం
 చుట, అతని చేతిలో శ్రీకృష్ణుడు మూర్ఖిల్లుట, వృష
 కేతముడు అనుసాక్షుని బట్టి శ్రీకృష్ణుని ముందట
 చేర్చుట, అనుసాక్షుడు శ్రీకృష్ణునికి లోబడుట,
 చైత్ర శుద్ధ పౌర్ణమి నాడు సహనాశ్వమును వదలుట,
 దాని ననుసరించి అర్జునుడు వెదలుట అను విష
 యములు ప్రస్తావించబడెను.

ఈ ఆశ్వాసమున వ్యాసుడు ధర్మజ్ఞునకు
 కార శ్రీల నక్షణములను చెప్పుట బావిత్యముగాబో

వదు. అయినను అట్లవెంది లక్షణము అట్లవెందిలో
 కవి ఏ విధముగా చెప్పినాడో చూచిన అతని ప్రతిభ
 మనకు వ్యక్తమగును.

'పరులగన్నజంక పాపని ముద్దాడు, గోడ
 నిక్కి చూచు గొప్పర్పు
 మాటుమలయు నత్తమామలతోలేని, కిటుకు
 వెట్టి బంధకీవదూటి'

శ్రీకృష్ణ భీములు హస్తినాపురికి వచ్చుచు ఒక
 సరోవరమును చూచిరి. ఆ సరోవర వర్షనము
 చూచినతో పినపీరన సంస్కృత సమాసభూష్ట
 రచనా సామర్థ్యము వ్యక్తమగును.

'అని బాణూరబళాంతకుర్ సముచిత
 వ్యాపారులై ముందటన్
 గనిరుత్పల్ల సరోజహల్లక వరాగస్సార వీటి
 మటా
 కనదుక్కుజిత రాజహంస ఒక చక్ర
 క్రౌంచ సంఘారమున్
 బలితాంతః పరితాపవారణ సుధాసారమ్ము
 కాసారమున్'

పై పద్యము పోతన్నగారి మహాభాగవతము
 లోని దశమ స్కంధములోని పూర్వభాగమందలి
 'కనియెం గొప్పడు సాధునీరము' అనేపద్యమునకు
 చాయగనడిచినది.

(సతేషా)

కర్నూలు జిల్లా ప్రాచీన కవి పోశట్టి లింగన సాహిత్యసమీక్ష

జవాబది శివశంకర్

కర్నూలు జిల్లాకు చెందిన ప్రముఖ ద్వీపద కారుల్లో పోశట్టి లింగన ఒకరు. ఈయన జీవితాన్ని సాహిత్య చరిత్రను తెలుసుకోవాలంటే మనకు లభించే ఏకైక ఆధారం 'నవచోళ చరిత్ర'. ఇది ఐదు అశ్వాసాల ద్వీపద గ్రంథం. దీనిని 1923లో పంపాజ్ఞాన ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు విపులమైన పీఠికతో ప్రచురించారు.

జీవిత విశేషాలు :

పోశట్టి లింగన జీవిత విశేషాలను ఊరు, కాంం, వంశావళి, కృతి రచనకు ప్రోత్సాహం, అంకితం, కులగోత్రాలు, గురువు అనే అంశాలుగా విభజించి వర్ణించబడమైనది.

ఊరు :

కవి స్వయంగా తన రచనలో ఎక్కువగా తన ఊరుపేరును గురించి ప్రస్తావించలేదు. కాని నవ చోళ చరిత్ర అవతారికను పరిశీలిస్తే ఈ ద్వీపద గ్రంథాన్ని శ్రీ బగిరాముపల్లి మృత్యుంజయేశ్వరునికి అంకితం యజ్ఞమని కవిని ఆ గ్రామ వాస్తవ్యుడైన శ్రీ

చక్కలాల లింగప్ప కోరినట్లు తెలుస్తోంది ఈ బగి రాముపల్లి ఎక్కడిదీ కర్నూలు మండలంలోని బనగానపల్లె సమీపానవున్న రామపల్లె యీబగి రాముపల్లిగ భావించవచ్చు. ఎందుచేతనంటే నవ చోళ చరిత్రకు మూలం కన్నడం. దీన్ని తెనిగించాలంటే కవికి కన్నడం, తెలుగు రెండు భాషల్లో ప్రావీణ్యం వుండాలి. ద్వీపాషా ప్రాంత వ్యవహారాలకు ఈ సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉండే అవకాశం వుంది. క్రీ.శ. 15వ శతాబ్ది అంత్య భాగంలో బనగానపల్లి, ఆదోని, ఆలూరు, పత్తికొండ తదితర ప్రాంతాల బళ్ళారి మండలంలో వుండేవి. అంతే కాక వీరభద్ర విజయాన్ని రచించిన బనగానపల్లి సీమలోని యాగంటి వాస్తవ్యుడైన గార్లపాటి లక్ష్మయ్య యితని గురువు. ఈ విషయం తన అవతారికలో స్పష్టంగా పేర్కొన్నాడు. సాధారణంగా ఆకాలంలో గురువు యే ప్రాంతానికి చెందిన వాడైతే శిష్యుడు కూడా అదే ప్రాంతానికి చెందిన వాడు కావడం తరచుగా చూడొచ్చు.

ఇతర అమృదిత గ్రంథాల ఆధారంగా అయ్యలూరు గ్రామాన్ని అగ్రహారంగా పొందాడని తెలుస్తోంది. సామాన్యంగా తమ స్వగ్రామాలను అగ్రహారంగా పొందడం తెలుగు సాహిత్యంలో

రీసర్వ స్థాంకం. తెలుగుకావి, యస్వీ యూనివర్సిటీ పి. జి. సెంటర్, పోస్టుబాక్స్ నెం. 30, కర్నూలు

జనవరి 95' ; ప్రవచ : 15

కనిపిస్తుంది ఈ అయ్యలూరు కర్నూలు జిల్లా
సంధ్యాల తాలూకాలో వుంది. కాబట్టి పోశెట్టి
లింగన కర్నూలు జిల్లాకు చెందినవాడని చెప్పొచ్చు.

కాలం :

పోశెట్టి లింగన కాలం గురించి పండిత
లోకంలో భిన్నాభిప్రాయాఽన్నాయి.

a) ఆంధ్ర ద్వీపద సాహిత్యంలో డా॥ బి.
సుశీల గారు కవికాలం క్రీ. శ. 14వ శతాబ్దిగా
భావించారు, కాని ఆధారాలు చూపలేదు.

b) ఆరుద్రగారు పోశెట్టి లింగనను క్రీ. శ.
1500 ప్రాంతం కవిగా గుర్తించారు. కాని ఈ
శతాబ్దం పూర్వార్థం వాదా, శత్రురథం వాదా అని
పేర్కొనలేదు.

c) శ్రీ వంచాజ్ఞులవారు యితనిది క్రీ.శ. 15వ
శతాబ్ది అంత్య భాగమన్నారు.

d) శ్రీ బాగంబి శేషయ్యగారు యీ అభి
ప్రాయాన్ని బలపరిచారు.

మొదటి ప్రతిపాదన సహేతుకం అనిపిస్తుంది.
ఇతను గార్లపాటి లక్ష్మయ్య గారి శిష్యుడు. గార్ల
పాటి లక్ష్మయ్య కవిది 14వ శతాబ్ది పూర్వార్థం
అని సాహిత్య చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు.
కాబట్టి యితను 14వ శతాబ్దం వాడని
భావించవచ్చు.

వంశావళి

ఈ కవి వంశావళిని గూర్చి తెలుసుకోవాలంటే
నవచోళ చరిత్రలోని కొన్ని ద్వీపద పదాల్ని
పరిశీలించాలి.

'విమల' శివాదార విభవ సంప్రీతి
విమలమౌ నవచోడ విభవంబులెల్ల

నిర్ణయంబుగ జేసి విపులత మెఱసి
వర్ణించు నట్టి నావంశ మెట్లనిన
చితిని 'మాతా-హిమగిరి సుతా' యనగ
నతిశయ రీతి పితా రుద్ర యనగ
బాంధవుల్ తెవులు భక్తు లా ననగ
శంకర దానయ్యో-శరణ వంశజుడ
మూలమౌ శ్రీగురు పూజించు శ్రీం
లింగను పోశెట్టి లింగము వాగఁ
జరిగిన వాడ నన్నకుం కరణ
స్థిరభక్తి మహిమలఁ జెఱగిన వాడ

ఈ పాదాల్ని పరిశీలిస్తే యితడు శంకర
దానయ్యో వంశానికి చెందిన వాడని, అతడు హరి
దాసుడు కాడని శివదాసుడని స్పష్టమవుతుంది.
అంతేకాక పార్వతీ వరమేశ్వరుల్ని తలిదండ్రు
లుగా, శివభక్తుల్ని తన బంధువుగా భావించినట్లు
తెలుస్తోంది.

కృతి రచనకు ప్రోత్సాహం-అంకితం

నవచోళ చరిత్రలోని ఆశ్వాసాంత పాదాలను
పరిశీలిస్తే శ్రీచరితాల లింగప్ప కృతి ప్రేరకుడని,
యితని కోరిక మరకు ఈ ద్వీపద కావ్యాన్ని బిగి
రామువల్లె శ్రీ మృత్యుంజయేశ్వర స్వామికి అంకితం
యిచ్చాడని స్పష్టం అవుతోంది. మరో ముఖ్య
విషయం యేమంటే ఆశ్వాసాంత గద్య పద్యాలలో
సాధారణంగా కృతిభర్తనుగాని లేక తన ఇష్ట
దైవాన్నిగాని స్తుతించడం కనబడుతుంది. కాని
యిందులో నవచోళచరిత్ర కృతి ప్రేరకుడైన శ్రీ
చరితాల లింగప్పను స్తుతించడం జరిగింది

కులగోత్రాలు

తన రచనలలో యెక్కడ కులాన్ని గురించి
ప్రత్యేకంగా చెప్పుకోక పోయినప్పటికీ అందులో

అక్కడక్కడ శరణు వశజాదు, శరణగోత్రుడు
భక్తగుణస్తుతి, నందీశ్వరుడు, తృంగీశ్వరుడు
మొదలైన పదాలను ప్రయోగించడంవల్ల యితడు
పీఠతైపుడు,

'శ్రీనంది నామని తృంగినాదు
మౌన కంఠారు కుమ్మర గుండఁబుని
శంకర దాసయ్య నమవారి మరతు''

అనే ద్వీపద పాదాలవల్ల యితడు కుమ్మర కులస్థు
డని భావింపవచ్చు.

రచనలు

ప్రోత్థిలింగన నవచోళ చరిత్ర అవతారి
కలో యితడు మల్లాది చరిత్రలో 'శంకరదాసయ్య
చరిత్ర' పీఠసంగయ్య దేవచరిత్ర, శిష్య ప్రబో
ధము, నవచోళ చరిత్రలను రచించినట్లు పేర్కొ
న్నాడు. వీటిలో ఒక నవచోళ చరిత్ర తప్ప
మిగిలినవన్ని అశ్శ్యంగంబాలే.

వస్తుపరామర్శ

నవచోళ చరిత్ర వస్తుపరామర్శను మూలం,
ఇతిపుత్రం-శీర్షికలు, నవచోళ చరిత్ర ఇతర
త్రైవ కథలు, త్రైవ మత విషయాలు, శాస్త్ర
చర్చలు అభ్యుదయాశాలు అనే అంశాలుగా
విభజించవచ్చు.

మూలం

నవచోళ చరిత్ర ప్రథమాశ్వాసంలోని—
భావజ్ఞులగు భక్తి పరులు గారణులు
రసికులు నవచోడరాజులు మున్ను
నసలారఁ బూజించి మాధ్యత మించి
వ నొప్పు మోక్షులు వడసిన మహిమ

రంగన్నదముఁ జేసి రాద్యులు మున్ను
వెలయఁగా సిన్పును విజ్ఞానమునను
దెలుఁగున నద్దాని ద్విపదగావించి'

అచే ద్వీపద పంతుల్ని పరిశీలిస్తే భక్తి తత్వరులు,
భావ సంపన్నులు అయిన నవచోళరాజుల కథను
యితడు ముందు కన్నడంలో రచించినట్లు తెలు
స్తోంది. కాని కన్నడ మూలగ్రంథం అంభ్యం.

పురం-శీర్షికలు

ఈ కావ్య యితిపుత్రం గొప్ప శివ భక్తులైన
నవచోళుల చరిత్ర. ఇందులో పండితారాధ్యులవారు
భైరవరాజుకు ఎనిమిది మంది చోళుల కథలను
వివరిస్తారు. తొమ్మిదవచోళుడు భైరవరాజేనని
పతిత భావించవలసివుంది.

ప్రథమాశ్వాసంలో కరికాలచోళుని చరిత్ర
ద్వితీయాశ్వాసంలో విక్రమచోళుని చరిత్ర.
తృతీయాశ్వాసంలో ఉత్తుంగ అహివర, వరధర్మ,
సత్యేంద్రచోళుల కథలు, చతుర్థాశ్వాసంలో మను
జేంద్ర, పీఠ, ఉత్తమ చోళుల కథలు, పంచమా
శ్వాసంలో కథా శ్రోత అయిన భైరవరాజుకు
సంబంధించిన కథలు వివరించబడ్డాయి.

ఈ నవచోళులందరి శివభక్తి దురందరులు,
శివసేనా తత్వరులు, ధర్మదీక్షులు. పరమ
ధార్మికులు, పీఠ వేయించిన శాసనాలవల్ల అనేక
త్రైతాంశాలకు పీఠ విరివిగా దానాలు చేసినట్లు
తెలుస్తోంది.

శ్రమైక జీవన సౌందర్యం

ఈ కావ్యంలో మనకు అనేక అభ్యుదయ
అంశాలు కనిపిస్తాయి. నవనాధులలో మొదటి

చాడై న కరికాళచోళుడు కావేరినదికి కట్టకట్టెనున్న
ప్పుడు ఎలాంటి నిరంకుశ విధానాలను పాటించాడో,
అక్కడ శ్రామికులతో వెట్టిదాకిరి ఎలా చేయించు
కున్నాడో, పోతెట్టి లింగన తణ నవచోళ చరిత్రలో
వివరంగా తెల్పారు.

కావేరికి కట్ట కట్టాలనుకొన్న కరికాళచోళుడు
ఉప్పురులను, కురిగుండకులను, కాసెలవారిని,
లోహకారులను, దొరలవాయకులను, గ్రామాధి
పతులను, పిలుస్తాడు. ఈ తటాక నిర్మాణంలో
నైపుణ్యంగరి శ్రామికులు, బండదాకిరి చేసే
శ్రామికులు పాల్గొన్నారు. దొరలు, నాయకులు
మాత్రం కర్రపెత్తనం చేశారు.

లింగకవికి 'కాయకం' గురించి బాగాతెలుసు.
ఎందుకంటే అతడూ శ్రామికుడే, అతనిది కమ్మరి
వృత్తి. నైపులు కాయకవం చేసుకోవడాన్ని
'కాయకం' అంటారు. కాయకం వల్ల వచ్చే అర్థం
లోనే కల్పవృక్షాలున్నాయని బాచిస్తాడు. కవి
కాయకం చేసి దానిలో జంగమార్చన చేసే కైతూరి
కేశయ్య కథను చెప్పాడు. తర్వాత—

'కాయకార్థంబు దాకల్పమౌదుహము
కాయకార్థంబు దాకడతీరు విధము
కాయకం సద్గుణ దాయకం బెంమి
కాయక లబ్ధిమున మనగురలింగ
జంగమారాధన నజ్ఞపుము నీవు
మంగళ ప్రదముగా—' (226)

అంటూ కష్ట జీవులకు కష్టానికి వుండే
విలువను సాహితీకరిస్తాడు.

శైవేతర కథలు

ఈ కావ్యంలో నవచోళుల చరిత్రకే కాక
బాచితోపాటు యితర శైవ భక్తులను గూర్చి కూ

వివరంగా పేర్కొనడం జరిగింది. అందులో
పట్టవర్మ, కోనంగి దాసరుల కథలను మిక్కిలి
హృద్యంగా రచించాడు.

పట్టవర్మ అట్లు వేసుకొని అమ్ముకొనే ముస
మ్మ. ఈమె దగ్గరికి నల్లని దేహం, నల్లని
గడ్డం; నల్లని గొంగళి వేసుకొని కోనంగి దాసరి
వచ్చి—

'కావేరిగట్టును గట్టగా వంతు
రావలెనని చోడరాజు భృత్యులను
తరిమిరి పిలువగా .....
అవ్వనీకై వెట్టి కరిగెద నేను
జవ్వన నీవిప్పుడు చేసెరియట్లు
తనకలెన వివాకు దొంకొని యొసంగి'

అని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు. తన నేర్పరి
తనలో కద్దినాయకుణ్ణి మెప్పిస్తాడు. అక్కడ వసి
చేస్తున్న శ్రీలందరిని తన బాతుర్యంలో నవ్విస్తాడు.

సారెకునిట్టి హాస్యములు నవ్వింప
కారణ గడ్డపారల విదలి
వనులు మానుచు వెంట బయలుగలు వారి
మునుకొని యేతెంచి మూకలుగూడి
కెప్పున నవ్వుచు కేకలు నిడగ
దప్పుల చాడెల్ల దవిలి యేతేర
కర మర్తి గావేరి గట్టించునట్టి
దొరలు నాయకులను దోడోట భటులు
పురికొల్ప.....

అని హాస్యాలాడుతున్న కోనంగి దాసరిని
అక్కడవున్న కట్టనాయకులు పట్టుకొని పెడ
బొబ్బలు పెట్టేట్లు కొడతాడు. అచార్యుని కరికా
ళుడు అతనిని తన సన్నిధికి పిలిపించి వెడరు
బొంగులతో పిపును చిట్టగొట్టిస్తాడు.

'దెబ్బలు వీపున దేలెడియట్లు
దెప్పులు పడగ పెనుమెచ్చిల విడుచు
చేతులు వొడ్డును బీలి నొందుచును
కూతల బెట్టుచు —

అంటూ కోనంగి దాసరి తన శిష్యును అనుభ
విస్తాడు. తర్వాత కరికాళవోకుడు యితడు కోనంగి
దాసరికాడు. తనను పరిషీంచడానికి వచ్చిన
పరజుశివుడని గురిస్తాడు.

రూపవిశేషణ

ఈ ద్విపద రూపాన్ని పురాణమా, చారిత్రిక
కావ్యమా? కైలి ప్రాసనియమం. వర్ణనలు, కైవా
దారాలు. అనే అంశాలుగా విభజించడమైంది.

పురాణమా! చారిత్రిక కావ్యమా?

ఈ నవచోళ చరిత్ర పురాణమో, చారిత్రిక
కావ్యమో స్పష్టంగా నిర్ధారణ కావడంలేదు.
డా॥ జి. జాగయ్యగారు తన ద్విపద శాబ్దాయ
ములో దీన్ని చారిత్రిక కావ్యంగా పేర్కొన్నాడు.
ఒకవేళ వాదనకు పీఠంధరించి చారిత్రిక వ్యక్తులుగా
సమ్యక్తించిన కవి మాత్రం ఈ కావ్యాన్ని శివ
భక్తులైన నవచోళుల భక్తి తత్పరతను వెళ్ళదించే
ఒక భక్తి కావ్యంగా రచించాడు.

కైలి

పోశెట్టి లింగనకైలి సాధారణంగా ఒడు
దుడుకులు లేకుండా సాగుతుంది. కష్టపడాలి కాని,
దీర్ఘ సమాసాలు కాని వుండవు. అతని కైలి
యిలా సరళంగా సాగిందనడానికి ఈ క్రింది
పద్యద పంక్తులే తార్కాణం.

జనమతంబుగ. బూర్వ జన్మః బుగండు
మనుజుండనై బహుమన్మనల్ బడసి
వెలయ నవ్వల ననుభవించుట. జేసి
బలువేగ వానింటి, బసవు, రూపమున
జనియించి యెవ్వ, కష్టంబులు బరుచు
పనిచేసి పెట్టితి బహుమార్గములను
ఆట్టి చందమున నా బుణశేష
మెట్టుచు డీఱక యాగతిసేను
యీచేసి కావలి నిట్లున్నదాన
ఈ చంద మెఱుంగక యీ తిలలు నీవు
అపహరించియు నేమి యార్జివగంవు
ఉపమెఱుంగవు నీవు ఊరకనూవు
చెనసి నువ్వల బుణము చెడ్డది యనుచు
వినియు నెఱుంగవు వేడుకలుగావు
చనుమన్న నవ్వల జల్లున విడచి
తనియె నచ్చట నుండి సారహార్గమున''

ఈ కావ్యమంతట ప్రాసనియమం పాటించ
బడింది.

వర్ణనలు

పోశెట్టి లింగన మంచి భావసంపన్నుడు.
తన కవిత్వాక్రితే సందర్భాన్నిబట్టి వర్ణనలు చేసి,
కావ్య సౌందర్యాన్ని పెంచాడు.

శివభక్తరంగిముల్ చిందులు వార
గట్టిన పురి బుట్టు గానెయుగాగ
స్థిర కరంబగు మేటి తిరుపులు మేన
బరగదాల్చిన చక్ర బటవులుగాగ
హర్షంబు దనర మృజాల జాలంబు
వరుస పీడిన జటావళులను గాగ
వ్రణరాబ్ది దళము లాభరణముల్ గాగ
పణి భజామణి గణ ప్రభలును గాగ

స్పృహతర రక్తాబ్జములు నెన్నబడిన
 నిటల తటాంబ కోతక్కుట వహ్ని గాగ
 వెలనురుగులను వాసరి న్నబ
 పలుచని నెఱుహత భస్మంబులాగ
 ప్రస్ఫుర న్మృదు జలము ప్రబలి మౌననగ
 సవిరి గప్పిన కరి తర్మింబు గాగ
 రాకిర కలంకంకరాజు హంసాది
 మూకలు బూజించు మునుల మీ గాగ
 విరిదప్పి కెందమ్మి విరులద్దినెన్న
 విరివిబూన్పు ప్రసాద విరులును గాగ
 సలలిత పద్మ రసంబులుగ్రేలు
 కలతుమ్మెదలు నీలకంఠముల్ గాగ
 బుద్ధుడ తాలంబు తుతనెన్న నరిమ
 నద్భుత సృటికారక్ష మాలికల్ గాగ
 నదిమొప్పె శ్రీ విశ్వనాథుడువనగ" — అని

కావేరినడిని శ్రీవిశ్వనాథునిగా వర్ణించి తన కల్పనా
 పాటవాన్ని నిరూపించుకొన్నాడు.

శైవాచారాలు

పోశెట్టి లింగన తన నవచోళచరిత్రతో శివాధి
 క్యాన్ని సిరూపించడమేకాక శైవేరిర కథలను
 కూడా పేర్కొన్నాడు. అంతేకాక ఈశ్వర పూజా
 విధానం ఆరాధనా విధి నైవేద్యవిధానం మొదలైన
 శైవాచారాలు కూడా పేర్కొన్నాడు.

ద్వీపద సాహిత్య చరిత్రలో పోశెట్టి లింగన్న
 గారి నవచోళచరిత్ర సముచిత స్థానాన్ని పొంద
 గలిగేది అయినా ఈ కృతి ముద్రింపబడి కూడా
 తగినంత ప్రచారాన్ని పొందలేక పోయింది.
 ఎందుకే? జిజ్ఞాసువులైన పరిశోధకులు ఎరిగింద
 పరిచి వుంది.

జాషువా కవిత్వంలో శ్రీ సమన్యలు

— ప్రగడ వెంకటేశ్వరరావు

పేదరికంలో పుట్టి అంటానివాడుగా సంఘం చేత వెలివేయబడి, దుర్బరమైన ఆవేదనతో, అనంతమైన కారుణ్యంలో హృదయాన్ని నింపుకొని, సమాజం మీద నిశితమైన విమర్శలు కురిపిస్తూ కవిత్వం అల్లిన నవయుగ కవిచక్రవర్తి జాషువా. చూనవజాతి మనసును, మాటను, వర్తనాన్ని సంకుచితం చేసే ఏ మతమైనా, ఏ సాంఘిక సమస్యైనా ఆయనకు తలనొప్పి పుట్టించింది. ఆ మతంమీద, సాంఘిక సమస్యమీద ఆయన అక్షరాలతో సాగించిన యుద్ధమే కవిత్వం.

ప్రజల అభిరుచులు కాలంతో మారుతున్నాయని గ్రహించి ఉద్ధృత రచనలకు స్వస్థిచెప్పి, ఖండకావ్యాలు, లఘుకావ్యాలు అల్లిన నవ్యకవి ఆయన. ఆహింసావాదిగా, అస్పృశ్యతా శతృవుగా కవిత్వాల్నిగా, వైతాళికుడుగా ఆయన ప్రసిద్ధుడు. సమత, మమత, మానవత ఆయన కవిత్వకు మూడు పాయలు.

జాషువగారు 1895 సెప్టెంబరు 25వ, తేదీన గుంటూరు జిల్లా వినుకొండ గ్రామంలో గృహం వీరయ్య లింగమాంబలకు జన్మించారు. ఇతడు బాల్యజీవితంలోనే ఎన్నో సామాజిక

దురన్యాయాలకు గురయ్యాడు. ఎన్నో అవమానాలను భరించాడు. కులం వల్ల కలిగిన ప్రాన్యం, దుస్సహ దారిద్ర్యం వల్ల కలిగిన దైన్యం జాషువా గర్భమును కలంచి వేశాయి. ఆ పరాభవాలు, అనుభవాలు అనంతరకాలంలో అతని కవిత్వంకు ప్రోద్బలకాలయ్యాయి.

అందుకే జాషువా ఇలా అంటాడు "జీవితం నాకు ఎన్నో పాఠాలు నేర్పింది. నాకు గురువు లిద్దరు. పేదరికం—కులమతభేదం. ఒకటి నాకు సహనాన్ని నేర్పితే రెండోది వాలో ఎదిరించే శక్తిని పెంపొందించేదాని బానిసగా మాత్రం మార్చలేదు. దారిద్ర్యాన్ని, కులభేదాన్ని కూడా చీల్చి నేను మువ్వగా నిరూపించుకోదలిచాను. వాటిపై కత్తి కట్టాను. అయితే నాకత్తి కవిత్వం. నాకత్తికి సంఘంపై ద్వేషం లేదు. దాని విరాగంపై ద్వేషం"

అసమానతలకు సాంఘిక సమస్యలకు ఆలవాటైన అన్నటి సమాజము అతనిని కవిగా తీర్చిదిద్దింది. అతడు కవిగా ప్రస్థానానికి ఉపక్రమించడానికి ముందు అంటే ఇరవయ్యో శతాబ్ది తొలి పాదంలో ఆంధ్ర సాహిత్యశోకంలో ఉండిన వాలావరణం పరిశీలించినదైతే కవిత్వమును సంఘ

కావేరి హస్తల్, ఉస్మానియా యూనివర్సిటీ క్యాంపస్, హైదరాబాద్-500 007.

సంస్కరణకొక ఆయుధముగా నుపయోగించు కొనిరి. ఆంధ్రదేశమున బ్రహ్మసమాజాది మాతన సంఘములు వెలసినవి. వీరేశలింగం పంతులువంటి ఓ హక్కు బుద్ధునిది సంఘ సంస్కార మొనరించిరి. ఆ కాలంలోనే గురజాడ అప్పారావు మానవతా నాదానికి కీర్తిపతాకలనదగిన రచనలు చేశాడు. నాడు ముఖ్యంగా సాంఘిక శ్రీ సమస్యలు శ్రీవిద్య, బాల్యవివాహాలు, విధవావివాహము, సరీసహగమనం వరకట్నము, కన్యాశుల్కనిరసనము ఆధునిక కవులనాకర్షించిన విషయములు. మంగిళాడి వెంకటేశ్వరగారు బాలవితంతువివాహము, అలిలా వివాహము అనుకావ్యములను రచించిరి. విభవా వివాహము, పండుగ కట్నం అనుకావ్యాలను భోగరాజు నారాయణ మూర్తిగారు రచించిరి. అప్పడే సామాజిక పరిస్థితులకు గురియై కవితా పరిశ్రమకు ఉద్యమించిన జాషువా దగ్గవద్ద సోదరీ వజుల అశ్వతర్యణానే కవితా వస్తువుగా స్వీకరించి కావ్యఖండికలు అల్లినాడు.

బాల్య వివాహాలు :

నాడు సమాజంలో కొనసాగుతున్న మూఢాచారాలలో బాల్యవివాహాలొకటి. ఈ బాల్య వివాహం వల్ల పసి తనంలోనే బలిపశువులయ్యే అబల దుస్థితుని అవేదన వ్యక్తం చేశాడు జాషువా. ఇదే సమస్యపై గురజాడ వారు జాషువ కంటే ముందు 'పుత్తడి బొమ్మ పూర్ణమ్మ' అనే గేయ కథ ద్వారా దృశ్యమైత్రదం జరిగింది. ఇదే పూర్ణమ్మ లాంటి దుస్థితిని 'తెరబాటు' అనే నాటకంలో కళ్యాణిలో చూపించాడు జాషువా.

'బ్రాహ్మకాశ్రీ ఒక సనాతనాచారదైన బ్రాహ్మణుడు. బుద్ధి రామమ్మ అతని భార్య. ఆమె మేనరికమని ముఠ్ఠుపచ్చలారని తన కూతురైన

'కళ్యాణిని' దెబ్బదేండ్ల తమ్మునికిచ్చి పెళ్ళి చేసింది. ఆ దురవ్యాయ ఫలితంగా ఊహ తెలియ నప్పటికే కళ్యాణి వితంతువైంది'.

ఈ నాటక రచనోద్దేశ్యం సతమ సంస్కరణ, బాల వితంతువుల హృదయవేదన, సనాతన స్వార్థ పరత్వం ముఖలి భర్తలు వడుచు భార్యలతో వడు కష్టాలు మున్నగు విషయాలను తోకానికి వెల్లడి చేయడమే.

విభవా వివాహము:—

బాల్యవివాహము వలె ఆనాడు భారతీయ వ్యవస్థ ఎదుర్కొంటున్న మరొక సాంఘిక నమస్య; విభవా వివాహము నాడు ప్రతి ఆరుగురు హైందవ శ్రీంలో ఒకరు దుర్భరమైన వైదవ్య జీవితమును గడుపుచుండిరి. భార్యపోయిన ముసలివాడు కూడా చిన్నవయసులో ఉన్న ఆడపిల్లను పెళ్ళిచేసుకోవడం వల్ల వితంతువుల సమస్య పెరిగింది. అటువంటి పరిస్థితులలో యవ్వనంలో ఉన్న శ్రీలు భర్తమరణంతో తప్పి పొందని కోరికలతో జీవితాంతం వితంతువులుగా మార్చిన ఊరాచారాన్ని ఖండిస్తూ, తన రచనల ద్వారా జాషువా వితంతు వివాహాలను ప్రోత్సహించాడు. ఆనాటి వితంతువు భారతీయశ్రీని గూర్చి జాషువా.

"అనివార్యంబగు యౌవనంబునికి సర్వాలంగ మృలన్ నిండి వెచ్చని రక్తంబును రెప్పగొట్టి మదురేచ్ఛల్ రేగి వేధింప తీరని వైదవ్యదవాగ్నిలోన బడి మర్మచ్ఛేదకం జైన వేదన పాలై ప్రళముల్బానరైదు ననదా! నీకు శ్రద్ధాంజలిల్" అని అవేదన వ్యక్తీకరించాడు.

సతీసహగమనము :

అనాడు సమాజంలో ఉన్న మరొక సామాజిక జాత్యం సతీసహగమనము. తర్జుమణిస్తే భర్తతో పాటు భార్య కూడా చితిలోకి వెళ్ళవలసిందే. ఈ మూఢాచారాన్ని రూపు మాపుటకు బ్రహ్మసమాజ స్థాపకుడైన రాజారామమోహన్ యే చాల కృషిచేసి నాడు. నాటి ఆంగ్లవైక్రాయ్ బెంటిన్ కూడా చట్టాన్ని రూపొందించాడు. అయినప్పటికీ నేటికీ దేశంలో ఒక మూలకొనసాగుతున్నా ఉన్నది.

ఆంధ్రలో కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు గారు దేశజంతట పర్యటించి దీనికి వ్యతిరేకంగా అనేక ఉపన్యాసాలు ఇవ్వటం జరిగింది. జామవా కూడా హైందవ వ్యవస్థలోని సతీసహగమనాన్ని ఖండిస్తూ.

'పతిమరణింప నాతని శవంబునకున్ సరి
నాట గట్టిప
దగ్గరిలియించునందు కనికర మొకించుక లేక,
యగ్ని కా
మాతి యొనరించుకొంటి. పురుషోత్తము
దెన్నటికేని ఈసమ
న్నటికి ప్రసన్నుడై వదులునా చిరకాలపు
'టుక్కువగముల్'

అని ఆవేదన చెందాడు.

బహు భార్యత్వం :

అనాటి భారతీయ వ్యవస్థలో నెలకొని ఉన్న మరొక సాంఘిక సమస్య బహుభార్యత్వం. భార్య గొడ్డురాంబో అంగహీనురాంబో భార్యపోయినదనో అన్ననెవరో భర్తరెండో పెళ్ళికి తయారయ్యేవాడు. ఈ దుస్థితికి గురియై అనాదిగా పురుషాధిపత్యానికి తలపించి వంచిత అయిన హైందవ స్త్రీని గూర్చి "వంచిత" అనే ఖండికలో

"పిల్లల్లేరని వంకపెట్టకొని నీప్రేమతో
విస్తరించి మా
"రిల్లాల్లిన్ గొనివచ్చి నీదుకంపై నెక్కించి
నీప్రక్కలో
అల్లెంబున్ సవరించు జువ్వలకు బ్రాపై వచ్చు
రర్మాలెటుల్
జెల్లన్ నేరవో పీపు కొండొక పతిన్ జేపట్టి
పెండ్లాదినన్"

అని బహుభార్యత్వం కోసం మగపుంగవులు వదే ఆరాటాన్ని భారతీయ స్త్రీలు వదే వేదనను వ్యక్తపరిచాడు.

వరకట్న సమస్య

నాడు, నేడు కూడా సంఘంలో ప్రబలి యున్న దురాచారం కట్నములిచ్చు పద్ధతియొక్కది. పెండ్లి కుమారునకు పెండ్లిసమయంలో పెండ్లికూమార్తె తల్లిదండ్రులు ఇచ్చు కానుకయే వరకట్నము కాలం క్రమమున సిద్ధి పెద్దమొత్తముగా నిర్బంధముగా మారి కన్యల తల్లిదండ్రుల పాలిట మహమ్మరీగా మారినది.

పెండ్లి అయిన తరువాత ఇచ్చిన కట్నములు లాంఛనములు చాలలేదని ఆత్మమామలను బాధించు అల్లుడు వారి తల్లులు కడ్రు. ఈ వేదంపులలో వారికి దబ్బరానివో కోడలును చంపడానికి కూడా వారు వెనుకాడుటలేదు. కొందరు స్త్రీలు ఆత్మ చారింది వాదలు వదలేక అత్తాహతులు చేసుకొంటున్నారు. సంఘంలోని ఈ సంఘటనలకు వేదన చెందిన జామవా.

"పుడవుల్ నిర్మితిజేయు సాంఘిక మహా
భూతంబు పెన్గోరలం
దిరికింపంబి దుష్టభర్తల కృపాహీన
ప్రవృత్తుల్ హృదం

తరమున్ అంబు కౌతగోయ నిజహత్యా
నేరముల్ చేయును
దరుల న్నివెలులారడించునో మహాత్మా!
ప్రేమవారాన్నిదీ''

అని శ్రీని సమాజం 'భార్యాహణి'గా ఆమె
కివ్వవలసిన గౌరవము ఇవ్వలేక పోతున్నదని
వ్యధచెందాడు. ఇదే సమస్యను కాళుక్య
నారాయణరావుగారు వరవిక్రయం నాటకంలో
చక్కగా వివరించియున్నారు.

౪౨ :-

శ్రీలు విద్యావంతులైనచో సమాజము విచేక
పంథమై ఉండును. పిల్లలను కని పెంచి పెద్దవారిగా
జేసి తీర్చిదిద్ది తల్లులు విద్యావంతులైనచో సంఘం
ప్రయోజనకారిగా ఉంటుందనే ఉద్దేశ్యంతో జాషుగా
శ్రీ విద్యను ప్రోత్సహిస్తూ 'మేలుకొలుపు' అను
ఖండికలో ప్రబోధాత్మక గేయాలు వ్రాయడం
జరిగింది.

జాషువా సామాజిక శ్రీ సమస్యలనే
గాకుండా శ్రీ శ్రేయస్సును శాంక్షిస్తూ శ్రీ సమాజం
లో చైతన్యంకలమై తీవ్ర ప్రస్థానానికి ముందుండా
ని శ్రీ కు పాతవు చెప్తూ శ్రీ స్వార్థాత్మకప్రబో
ధకాలు రచించాడు.

ప్రబోధము:-

పురుషుని ఆదిపత్యదాస్యానికి గురియై ఒక
విలాస వస్తువుగా పరిగణించ బడుతున్న భారతీయ
శ్రీ శాగ్గుణిని పొంది చైతన్యవంతమై సమాజ
శ్రేయస్సుకు ప్రాశస్త్యం కావలసిన అవశ్యకతను
గూర్చి ఈ ప్రబోధగీతంలో ఉద్ఘోషించాడు.

మాత:-

కన్న బిడ్డలను భావిపౌరులుగా తీర్చిదిద్ద
వలసిన బాధ్యత మాతృమూర్తికి ఉన్నదని ఒకవేళ
ఆమె బాధ్యతా రహితంగా వర్తించినట్లైతే సమాజ
అభ్యున్నతికే గొడ్డలి పెట్టని మోచురీంచటం
జరిగింది.

జాషువా సమాజంలో శ్రీ వెనుకబాటుతనాన్ని
గుర్తుచేసి జాగ్రత్తపడమని మోచురీంచడమే
కాకుండా శ్రీ సమాజంలో వివిధరంగాలలో
సాదించిన సాహసాలను, అభ్యుదయాన్ని ప్రస్తు
తించటం జరిగింది.

వీరచాసము:-

ఖడ్గతిక్కన వీరభూమినుండి తిరిగిరాగా
అతని చార్య భర్తకు నీటిని పసుపుమధ్యను ఉంచి
నలకి మంచము అడ్డముగా పెట్టినది. వగవారికి
వెన్నెద్ర తిరిగి వచ్చినచో ఏడులు నవ్వుతాడు
ఇప్పుడు మీతో కలిపి మొత్తం ఈ ఇంట్లో ఇద్దరం
అడువారమయ్యాము అని చార్య పలికింది.

ఖడ్గతిక్కన పొరుషంతో రణభూమికి వెళ్ళి
తన ప్రాణానను పోగొట్టుకున్నాడు. దాన్నమ్మ
భర్త దమకమించింది ఇటువంటి వీరనారీమణి
సాహసకృత్యమే జాషువా వ్రాసిన 'వీరదాసమ్మ'
ఖండికలోని ఇతివృత్తం.

నేటి నెలత :

తన అభ్యుదయానికి అవరోధంగా నిలిచిన
అంశాలను గుర్తించి వాటిని ప్రక్కకు తప్పించి
సామర్థ్యంతో ముందుకు వెళుతున్నట్లువంటి
మహిళను గూర్చి ఈ ఖండికలో ప్రస్తుతించటం
జరిగింది.

వీరకుమారి :

ప్రపంచంలో తొలిసారిగా రోదసి నౌకలో
గగన విహారము చేసిన రష్యన్ వీరకుమారి
బాంటినా తెలిస్తోరా' లోకోత్తర వీరకృత్యాన్ని
మెచ్చుకొంటు ప్రళంసాత్మక పద్యాలు వ్రాయడం
జరిగింది పురుషులతో శ్రీలు ఏ మూతం తీసిపోతని
అన్న విధంగా సాహస కృత్యాలను చేసిన శ్రీల
వట్ల జాషువాకున్న అభిమానానికిది నిదర్శనం.

జాషువా తన సంఘ సంస్కరణ
కవిత్వంలో బాగాగా నాటి సాంఘిక శ్రీ సమస్య
లను నిరసనగా ఆవేదన వ్యక్తం చేయడమే
కాకుండా అభ్యుదయ శ్రీలకు అభినందిన చందాలు
కురిపించాడు.

కవిత్వవిధి

రామబాణము

ఊరిట్లు కొండయ్య

షష్ఠ సర్గము

ఎడపెడ ధారల నడచెన్
గడగడలాడించె నా మనాఘనతతుల
వృథవున వృథమిన్, బెగ్గిలి
గడగడ యిల వడక దొడగి వడిముడుగబడెన్. 1

పాడునీటి వెల్లువల దుప్పటుల యొడలి
నిండ గప్పికొనుచు కూడుచుండె నచలః
సాల నెగడి వెల్గించిరి శానకదులు
వదనముల కాంతి విసరము కదలియాడ. 2

చెట్టుల చేమలన్ గజివిజిన
విహగమ్ములు కాందిశీకరై
యట్టుట పర్వచున్ చొరగ నెందును
గానక, వృక్ష కాళిన్
పట్టి ముడుంగుచో, సకల పర్ణములన్
ఫలముల్ నవమ్మురై
పుట్టిన యట్లు తోచె కుజముల్,
జడిజల్లుల వర్షకావలన్. 3

పిడుచ పాత లెగిరివచ్చు వెంపుతోప
నచటి కాకమల్ విజనములైన పంచ
పాకులన్ త్రాలి యొడకులపై స్రవించు
నంబువు విదులై రెక్క అల్లార్చుకొనుచు, 4

శునక మొక దిక్కున త్రవ్వికొని పరుండి
యుండి లేవదు కనియు నా యండజమల
పయి పయింబడి కూసలు పాలుద్రావ
నమ్మయర్మిలి లోకసర్వాధికమ్ము. 5

ఒక్క మార్తాల మడదెంచి యెక్కగడవ
కొసరి గుర్రనె కని దాని కుర్కుర మ్ము
నొక్క యుదుటున నది వెనుచక్కి దూకె
వర్షభయము కంచెను ప్రాణభయము మిన్న. 6

అటవీ గర్భమునన్ వనేచరము అయ్యె
చానముల్ వెల్లిజి
కుటుబతో శైలిలాది రక్షణమునన్
గుప్తివి దేహమ్ము లు

కుత్బగూడ, హైదరాబాదు-500 027.

జనవరి '95 : స్రవంతి 25

శక్కుటవైరమ్ములు మరణక్రియల

ప్రస్తావించ తప్పట్టునన్

నటియించెన్జమ, చిద్రుబ్బులులను

మించంజాల కావన్నతన్

మేతకై యడవులదరి మేయ గోవు

లోక్క పెను మర్రి దాపున నొదిగి యుండి

కావతులగూడి, వర్షముల్ కనుల వడిన

తెరగు తోవగ నిండడు మరల సాగె.

కావదుల్ నీరు కారుచు కాట

కొనుచు వణకుచు గోవుల ననుసరింప

నాలసాలం క్రేపుల యరపులీనె

ప్రతిరవమ్మ మొదవులయంతరవముల 9

పడుచ బడె వాన. యజ్ఞనవడులు లేచి

వసుల కొట్టములం గట్టి వచ్చిచేర

నమ్మహర్షి చూప వ్యూరియపులందు

గ్రుచ్చి చూచుచు యుజ వాక్రుచ్చెనెట్లా. 10

మీ ధర్మశ్రవణాభిలాషరుచి

యస్మిలించు మీయంతరం

గాధారాత్మ సహస్ర వ్రతముల,

తోకాంజం శు సంస్కర్మ

దోధధమ్మండుకు లేక యమ్ముల

క్రియన్, దోదూయమానమ్మున్

బోధింపన్ కలదేమి మీ కయిన

నొప్పున్ జెప్ప సంతుష్టికై. 11

ప్రవచింపు మంత్రి, సత్యం

బువచింపన్ జనులు చిన్న బుచ్చుకొనెద రీ

భువి మనుజుని జననము సుత

శవి బువులు సుచర్య వేముఖముల గరవరే. 12

బనసు జీపితున్ మలిన ముంటుచునే

చనునెంత చేసినన్

మేస ముమ్మ జేయ నను సత్కమా

శ్రౌలమున్ ఎఱుఱుట న

టౌననుకొందు జీవనమునందును,

నెటులబులన్

మానసమున్ పశుధ్వని నొనర్చుట

కర్మము లోని మాపులోన్.

18

గృహం సర్వధర్మసమ్మం శిరవుసుమ్ము

ధర్మదీపపు కుందెన ధర్మపత్ని

యా మె సుచరితమే దాసినగును తెల

మట్లగుట వామె గృహండ్మియనిరి బుధులు. 14

పేదరికమ్మనన్ కలుగు పెద్దరిక

మ్మొకచో, దురంతము

కృదను నొందుచో మనుజు

మానస వృత్తుల, నిప్రవృత్తి నిం

దాదిగుణ ప్రహృష్ట మగు టారయ

భాగ్యముకాదె యింతకీ

యైదువరాంధ్ర దిద్దుబడి యట్టితి

కావలె కాపురమ్ములన్.

15

ఎట్టి దనుజుడయ్యు నెంతికిరినుడయ్యు

కిరగు వెన్న బొమ్మ కరణి నరుడు

ప్రణయ మృదు కడుష్ట రమణీ కరస్పృశ

పంచభూత శక్తివంతమిది. 16

ఈనైజ బలము కల్గియు

మానిసు లసతోయలై యమానుషములకున్

లోనయి యబలము, నొనట

నా నలువ లిఖించె నిటులని కుందుదురే : 17

తన యెడల పతివ్రతకు, సంతానవతికి
తప్పి, యప్రితి మృత్యు శిక్షమున నుద్ధ
గట్టు నీర ధైవడు వాడె గ్రామ బాహ్య
దడదె యస్పృశ్యుడు చచ్చుకట్టివాడె 18

అనముని, యందు నున్న జవరాగ్రధకు
కన్నులు పూర్ణవర్షదులా
యెను, దరహాస కౌముదుల నింపులు
నింపుకొనంగ విససాం
గనల ముఖమ్ము లా యవ జనమ్ము
మనమ్ములు దాచుచున్నటుల్
కనులంజూచె, విన్ననతొలకగ
వృద్ధు నవృ మోములన్ 19

అప్పు డా గ్రామణి యంజలించి నునికి
విన్నవింప నొకటి నేకినుడివె
స్వామి! నెక్కొనియె దౌత్యాగ్జ్యవశము నా
వంటి యదంత మీ వల్లె మీద
నితని పూర్వ సతియు, నీపె పూర్వధవుడు
గ్రామబాహ్యులయ న కతనకు కలిగె
నీమె యీతని బిల్బు మా మాయనుచు పే
ర్కొనువాడు జనయితయనుచు వీని

వాడు నామెయు సక పక పకలుగ
మన్న వక్కడా బావింప కన్న చెల్లె
సరసమని యెంచివారల వాయబోరు
కవియు వినియు గ్రామమ్ము లొక్కరును కూడ20
అందరము కర్షకులమె, సస్మావరులకు
నడపు ఋతు చర్య నొక్కింత వడి వ వళ్లు
రేలునున పరిచర్య వర్తింప నపు
నట్టియెడ పాపమిట్టిది పద్మమమ్ము 21

ఈతని పరోక్షమ వ్యాధి యింగితముల
నేకమొనరించి పానుపు చాక నడపె
నట్టి దొకాడితనికి కన్నట్ట నెత్తె
గొండ గొడ్డరి ఖండించు గాక యనుచు. 22

చేరిరి పల్లియ పెద్దలు
వారిందిరి మల్ల యోధవరు నీతని, న
వ్యాసల వెడలన్ దోసిరి
కారదపురికింత దనుక కానము వారిన్. 23

మామయను కోడలును మోడుమాకులట్లు
కాలవళి నొంటరిగ నుంట గాంచలేక
తోడు జేసితి మీ జంట మూడు ముడుల
క్రొన్ననలన్తి నెకరు లిరులు ధరింప. 24

అను చాగ్రా మణి నన్నే
నునియాజ్ఞాపింతురో మహాత్మ ! యెరుంగన్
మనసాత్ర వడిడునన
మ్ముని యీతని హుచి నగపు మోముననయెన్
కిరెరిగి వాతబెట్ట కిలివయేని
కిడు మున్నెంచి మేలెంచు వాడవేని
నీకు జయమగునయ్య యన్నిటనుపుత్ర :
వలదు స్వపర భేదములకు నెలపు దీన, 25

అనుచుండన్ ముని తంతు వాయుదొక
డిల్లాలున్ సుతుల్ వెంటరా
చనుదెంచెన్ చరణాల సాగిఃబడెన్,
చర్యేవ జీవుండొకం
డకుసారుండయి వానికిన్ సతియు
సంతానమ్మునన్ తోడరా
మని పాదమ్ములవ్రాలె, నిచ్చె నభయమ్మున్
మోని చేయెత్తుచున్. 27

ఆతడెవరైతే నేం ?

కనపర్తి రామచంద్రాచార్యులు

మోడేతుల్లాకా మలచుకొన్న

మాసిన కమీజు

మోకాళ్ళమీద చినిగిపోయిన

డిండులాగు-

బేతాళ శవంలా బుజాలపైన

గోనెసంచి:

ఏ స్వప్నాలనో పోగొట్టుకొన్నవానిలా

వేయివళ్ళతో వీధివీధి వెతుకుతుంటాడు:

ఆతడెవరైతేనేం?

శిధిల విపంచిలాంటివాడి కంఠం విన్పిస్తే

గూటిలోని చిత్తుకాగితాలకు

గుండెలు పరితృప్తిపెట్టాయి:

చెత్తకుండీల, చొరస్తాలు

ఒక్కసారి ఒళ్ళు విరుచుకొంటాయి!!

నిజం చెప్పాలంటే—

తెల్లకాగితం నన్ను చూసి పులకించిపోయినట్లే,

పాతపేపరు వాణ్ణిచూసి పరవశించిపోతుంది

వాడిపేరేమైతేనేం,

రాశరాశపోయినా

రాసిన కాగితాలకోసమే తపిస్తాడు!

అందుకే—

అక్షర గామాల్లో సిరాసిక్తమై,

నడిరోడ్డుమీద

నల్లరి కాళ్ళక్రింద నలిగిపోయే కాగితాలు-

వాడి హస్తస్పర్శకు నోచుకొంటాయి!

నిన్న కన్నుమూసిన వార్తాపత్రిక.

మొన్న కాలంచెల్లిన వారపత్రిక.

కొట్టివేతలతో చిత్తయిపోయిన కవిరాఘండిన,

అన్నిటికీ 'వర్ణచేతమెరుగని

వాని సంచిలో స్థానమే!

ఆతడెవరైతేనేం?

మనుషులంలా 'పచ్చకాగితాల'కోసం

పచ్చినెత్తురు త్రాగుతుంటే—

పిచ్చివాడు

చెత్తకాగితాలకోసం చెమటోడుస్తాడు

మన కాగితం బతుక్కంటే—

వాడి కాగితం బతుకే గొప్ప!

పాత గంజు వీధి, సిద్దిపేట-502103.

రెండు కవితలు:

ఉపన్యసి పిండుకొనే లక్ష్యంతో....

సంపత్తి బాల్ రెడ్డి

మొగ్గమొగ్గలో చైతన్య పరిమళాల్ని నింపి
కాంతిపూలుగా వికసింపజేస్తూ హృదయపూర్వక సేవతో
పూదోట అందాల్ని పులుముకొంటూ పునీతమవుతున్న వనమాలిని నేను!
ప్రకృతిలోని ప్రతి అణుపూ ప్రకటించే
పరమార్థపు సందేశాన్ని ప్రాజ్ఞపదంగా వదిలి పరచుకొంటూ
అచరణ సాధ్యమైనవి అనుభవిస్తూ అనుభవించజేస్తున్న అనుభవజ్ఞుణ్ణి!
చీకటి భూముల్ని విజ్ఞానహారాన దున్ని
అత్యున్నత సూత్రాల సాధనలతో సవ్యంగా సేద్యంచేసి
చెక్కు చెదరని చిక్కని చుక్కల పంటల్ని పండిస్తున్న అక్షర విద్యాహరికణ్ణి! నేను
తీగలు తెగుతున్న మానవతా వీణని సవరిస్తూ
మాయని మమతా సరిగమం మధుర సరాగమాంను కూర్చి
సమతా సంగీత చైతన్య సుధల్ని జాలువారుస్తున్న జాలిగుండె సంగీత ప్రాజ్ఞాణ్ణి!
అనంత విశ్వరహస్యాల్ని నిరంతరం శోధిస్తూ
అసాధ్య విద్యల్ని వైతం అవిశ్రాంత సాధనతో సమకూర్చుకొంటూ
విజ్ఞాన భాగ్య విరాళనై విప్లవిస్తున్న విశేష విద్యా ప్రగతి మార్గదర్శకుణ్ణి
అర్చక విద్యార్థుల అమాయక మెదడు బీడుల్లో
అక్షర బీజాల్ని విత్తి ప్రాయాసుగుణ ప్రశోషణ దోహదంచేస్తూ
అక్షర విద్యా సంపదలిచ్చి అలౌకికానందం పంచుతున్న ఆధ్యాపకణ్ణి!
తెలిసినకొద్దీ తెలియనివెన్నో తెప్పలు కుప్పలుగా

పోస్టు: ముస్తాబాద్, కరీంనగర్-505 404.

జనవరి 95 : స్రవణి : 29

తేటవడుకున్నాయి కనుక తెలియనివి తెలుసుకొంటూ
 విడిగా ఎప్పటికప్పుడు తెలియ చేస్తున్న నిత్యనూతన విద్యార్థి అధ్యాపకణ్ణి!
 అధ్యాపక వృత్తికి అంకితమై అనుదిన జీవితానుభవాల్ని
 అనుశీలిస్తూ అధ్యయన ఫలితాల్ని అందిస్తున్న అభివృద్ధి అధ్యాపక విద్యార్థిని;
 బడతాగ్నుల్ని భరిస్తూ భయంకర మౌనాన్ని
 భారంగా భావన చేస్తున్న సంక్రమణి గంభీర ముద్రా సంపదని
 గంభీరంగా మచ్చిక చేసుకొని కాలంగడుపుతున్న ధీర గంభీర పట్టభద్రుణ్ణి!
 ఎదురూ బొదురూలేని గొంగళి పురుగు బతుకు నావ
 భయంకర సంసార సాగరంతో బలవంతంగా నెట్టుకొంటూ
 తప్తహృదయ నిశ్శబ్ద సీరవాన్ని నిశ్శబ్దంగా భరిస్తూ
 నిశీధి సామ్రాట్టునై నిర్మిద్రా ముద్రల్ని ఆవులిస్తూ
 ఉపసన్నుని పిందుకొనే లక్ష్మంతో
 ఉద్యమిస్తున్న ఉపాధ్యాయుణ్ణి!!

అమర సమర జూడలై ....

తెలిసినకొద్దీ తెలియనివాడిలా
 తెలియని మనసు లోలోవలి లోయల్లోకి
 చీకటి పెనుపొరల్ని చీల్చుకొంటూ
 చిన్నయ గర్భముద్రతో చిద్విలాసంగా
 కీర్తిఖిలాల అంధారాల్లోకి ప్రగతిలా కూదుకుపోతున్నాను!
 మనోవేగ మహోత్సాహ వాహనాల్లో కూర్చొని
 మథ్యాకాశ వీధుల వీధుల్లో పయనిస్తూ
 ఆనంద విశ్వరహస్యాల రహస్య చిద్రాల్ని శోధిస్తూ
 అనాది కేంద్రంకేసి ఉక్కులా దూసుకుపోతూ
 భయంకరంగా బద్దలవుతున్నాను!!
 భయంకర భయాలకు భయంభయంగానే అభయమిస్తూ
 భరించలేని ఆగ్రహవేళ కావేళాలకులోనై
 బతుకు పరమార్థపు దీపిలో బలవుతున్నాను!!
 అది మధ్యాంత రహిత విశ్వరత్నాన్ని తేల్చుకోలేక

ఆదిమానవుణ్ణి ఆదిగురువుగా గుర్తించి గురితో
 ఆశ్రయిస్తున్న నిత్య ఆధునిక శిష్యుడవరమాణువుని!
 అనుదిన మనోవిశాస క్రమగతిలో అజ్ఞాతంగావున్న అజ్ఞుణ్ణి;
 చాపకింది నీకులా వెంటడిస్తూ వెక్కిరిస్తున్న
 నా పురోగమనంలోని తిరోగమనాన్ని తిలకిస్తూ మాడా
 మౌనాన్ని మౌనంగా భరిస్తూ స్మశాన శాంతిలో
 మానసియమహాత్యప్తిని ఏడుకొంటూ కృత్రిమంగా బతుకుతున్నవాణ్ణి
 చితికన అతుకుల సంస్కృతి తెరచావ జీవితనావలో
 అవిశ్రాంత ఆధునిక సంసార సాగరయానం చేస్తూ
 తీరంచేరలేక ఇంకా తిమిరంతో సమరంచేస్తున్న పండితపామరుణ్ణి,
 భవిష్యదాశా కౌగిళ్ళలో ఆనందపు వెలుగురేఖల్ని బంధిస్తూ
 వర్తమాన దినాబ్ధి కరకు గుండెలకు శాశ్వరాతుల్ని ఆలవాంచేస్తూ,
 భయంకర బతుకు పోరాటవందాలను నిర్వహిస్తూ కాలం—
 కనిపించినట్లే కనిపించి కనిపించకుండా కరిగిపోతోంది॥
 గంభీరాన్ని ముద్రిస్తూ కాలం గతిస్తున్నా
 మానవతా శిఖరారోహణా ప్రయత్నంలో
 శాంతిని స్వప్నిస్తూ జీవిస్తున్నవాణ్ణి ।
 అయినా గతించని జ్ఞాపకాల నీలినీడలు అమరసమరజాడలై
 కుటల కులమలాచార రాబందులు
 నన్ను వెంటాడుతూ ఇంకా వేటాడుతూనే ఉన్నాయి! ।

మే ధా వి

ఎర్రోజు వెంకటేశ్వర్లు

మట్టి బంగారానిస్తూ సువాసనల్ని వెదజల్లుతోంది
మాణిక్యం కాంతిపుంజాలను పూయిస్తోంది
మంచు తాను కరిగి మంచినీటినిస్తోంది
లత ముళ్ళపొదలను ఎదను హత్తుకున్నా
హాయిగా సుమాల సుగంధాల్తో నవ్విస్తోంది
వెర్రిపాగుల సూర్యుడు కిరణాల్ని ఏ మాత్రం
రాచకోక చంద్రుడికి, కమలాంకు ప్రాణం పోస్తున్నాడు
సముద్రం బడబాగ్ని గుండెలోతుట్టో మందుతున్నా
మేఘాలకు నీరందిస్తూనే ఉంది
మూఢభావాల కాంక్రిటు రోడ్డును
నిరోధకాల్లేని ఆలోచనల్తో అధిగమిస్తూ
హితాన్ని, మతాన్ని పాశంధక
గతాన్ని గాలికి వదిలేసి
అఖ్యుదయం పేరుతో ఆటంకాంబులు చే(వే)సి
సమస్త వ్రవకృతిని కలుషితం చేస్తున్నా డి

కుహనా మేధావి....!

మందార హూల

చైతన్య సందేశం-మేఘదూత కావ్యం

సరస్వతీపుత్ర సాక్షక బిరుదాంకితుడు పుట్టవర్తి నారాయణాచార్యులు. వారిది బహుముఖమైన పాండిత్యము. రచనాచైవిద్యం వారి సౌత్తు. పద్యం గేయం వచనం యేది వ్రాసినా వారిది ప్రత్యేకత ఒకవడి. దానికిదే సాటియైన శైలి. ప్రతిభా వ్యుత్పత్తిని అత్యాసమా, ముప్పేటలుగా ఆయన నల్లుకు న్నవి. సంస్కృతం అంధ్రం కన్నడం హిందీప్రాకృతతమిళం మళయాళం ఆంగ్లం మొదలైన భాషల్లోకవిత్వం చెప్పగల దిట్ట నారాయణాచార్యులు

పుట్టవర్తి వారు 'ఆదెనమ్మా! శివుడు పాదెనమ్మా!' అంటూ తమ శివతాండవాన్ని సాధించడంగా గానం చేస్తుండే సంగీత సాహిత్య నాట్యకాస్త్రాంగు భాష్యం చెప్పినట్లుండేది. నిజంగా శివమూర్తి తమ కళ్ళముందు తాండవమాడుతున్న స్ఫూర్తి శ్రోతలకు కలిగేది. ఆయన మహాభారత విమర్శనము సముద్రమును మథించి సుధను సాధించినట్టిది. ఆచార్యుల పెనుగొండండ్లికి ఒక ప్రత్యేకత ఉంది. పన్నెండు సంవత్సరాలైనా కాటని వయస్సు, ఛందస్సు లగువు దింగువులు వూర్తిగా తెలియని దళలో వ్రాయుట దీని కావ్యం. సంస్కృత విద్యాన వరీక్ష వ్రాస్తున్నపుడు ఆయనకే అది పాఠ్యగ్రంథం

గావడం ఆయన సహజ పాండిత్యానికి, ప్రతిభకు ఉదాహరణ. ఆచార్యుల వారు స్వయంగా పలుమార్లు ఈ విషయాన్ని మధురానుభూతిగా అభివర్ణించే వారు. ప్రపంచంలోని మరే ఇతర సాహిత్యంలో ఏ వ్యక్తికీ ఈ అనుభూతి కలుగకుండవచ్చు.

సుప్రసిద్ధమైన ఎన్నో గ్రంథాలు పుట్టవర్తివారు వ్రాసినా మేఘదూత వారి కీర్తి కిరీటంలో కలికి తురాయి అంటారు ఆధునిక సాహిత్య విమర్శకులు. కాలంతోపాటు మారుతున్న విలువలను ఆనాడే వసిగట్టి రాసున్నతరాల అవసరాలకు వ్రాసిన కావ్యమా! అనిపించేది మేఘదూత. ఆయన కాంతదర్శి, దూరదర్శి అనడానికి అస్కారం కలిగించినది మేఘదూత. ఇది సందేశ కావ్య పరంపరలోనికే చేరినా విలక్షణమైనది కాళిదాసు మేఘసందేశం శృంగార, ప్రకృతి వర్ణనలకు వరిమితమైతే, జామవా గబ్బిలం అస్పృశ్యతా వర్ణనలకు సీమితమయింది. మేఘదూత అంధ్రబ్రహ్మణీ వీవనానికి వారి కష్టాలకూ, కలవారి స్వార్థాంతా బలౌతున్న బక్త చిత్కిన వారి కడగండ్లకూ అర్థం వడుతుంది.

నారాజువాద్యులు మానవరావాడి. ఆభ్యుదయ కవి అణచబడిన సమాజ వునరుద్ధరణకు కవిగా తన వంతు కృషి సల్పినవాడు. రాడికల్ పీడిత ప్రజానీకం పట్ల, కర్షక కార్మిక వర్గాల పట్ల వారి సమస్యపరిష్కారం పట్ల ఎంతో సానుభూతి కలవాడుగా మేమధూత రచనలో కనబడతాడు.

తనవంటి మానవుల ద్వైతమే సుఖశయ్య
గా-వారి నిట్టూర్పుగాడుపులై చామరలు
గా-వారి కన్నీటగరగు దినముల పైని
నిలచి మేమూ మానవుల మంచ గొంతెత్తి
అర్చు ధనికుల జూని అసురులని.....

అన్నందుకే మేమధూతలోని కథా నాయకుడు కారాగారంలో పడినాడు. అన్యాయాన్ని అన్యాయ మనడమే వాడు చేసిన నేరం. ఆ నేరానికి బిళ్ళాది లోని జైలులో గడపుతూ శ్రీకాకుళంలోని ఒక మారు మూల వల్లెలోని తన ప్రయురాలికి మేమం ద్యూ సందేశాన్ని పంపాలనుకున్నాడు. ఆపకాళిలో మేమం కనబడగానే.

మనుజులను నేగోరలేమా-శి లైన
మనసులకు నే పాడలేమా
ఈసెరుగనట్టి జీస్సును ర క్రము
పాశవమ్ముగమార్చే భూమినే ఈ జాతి
నా సఖుడి! విన్నావో కావో! ఆ సోక్ర
టీసు జంపిన గాథలేవో
నశ్వరముగానట్టి విశ్వమానవమైత్రి
బోధ జేసిన యట్టి బుద్ధుడేమయ్యెనో!

అంటూ మొర పెట్టుకున్నాడు మేమంతో ఈ ప్రపంచంలోని మనుషుల మనసులు శిలలైనాయి.

కరుణా జాలి మానవత్వం ఏ కోణాలలేవు.
సిద్ధాక్షిణ్యం గా తమ సోదరులనే చంపుతున్నారు.

84 ; సవంతి ; జనవరి 93

అని నేటి విశ్వమానవుల స్థితిగతులను ఏకరువు పెడుతూ. నాకష్టాలకు మానవులైతే కరుగరు. కనీసం నీవైనా నావారైతే నాప్రియురాలికి చెప్ప మన్నాడు.

గతి తార్కిక భౌతిక బాధాన్ని అధ్యయనం చేసి, అవగాహన చేసికొన్నవాడు కాబట్టి నారాయణా బాధ్యులు కష్టపడేవారికి తగిన ప్రతిఫలం లభించ దంటేదనీ, దాకికొకరిది సౌఖ్యమొకరిదిగా సాగు తున్నదనీ, అలా జరగకూడదనీ అనేదన వ్యక్త పరచినాడు.

ఈ కావ్యంలో గ్రామజీవనం విషయంగా చిల్లించబడింది. గ్రామాల్లోని హరిజనులు మాలతలు కమ్మరి చాకలి రైతులు లంబాడిలు కోయలు కంకర గొట్టే కార్మికులు మొదలైనవారి కష్ట విస్తరాలు కళ్లకు కట్టినట్లుగా వర్ణించబడినవి.

మేమానికి మార్గనిర్దేశం చేస్తూ-

అటుమాడుమోయి! అక్కడికేమూనగదోయి
కంకరను కొట్టుచున్నాడూ-కడుపుతో
దొక్కలేర్పడు పిల్లవాడూ
వాని కనుగ్రుడ్లలో కన్నీరు కొంచెముగదిగజారి
కాయగాచినవాని కరమునే గాల్చేను-

అంటాడు.

ఇంకా పక్కదెముకలే యేర్పడని పాతిబుగ్గల వనివాడే కంకరకొడుతూంటే, తేతులు బొగ్గలెత్తి కాయలు కాస్తున్నవి. ఆ కాయలపై వాని కన్నీళ్ళే కారుతున్నాయి, చూడమన్నాడు. బాలకార్మికుల బాధలను చిత్రించడమే యిది.

పాలె యేడ్చుచున్నాడూ-బుడతండు
పట్టదంకెత్తుకొన్నాడూ-అత్తల్లి
చనబాలనిచ్చునో తనయురముజీల్చి ర
క్రంబులే చావునో ధనికులేమెరుగుదురు!!
అంటాడు.

సమ్మెటను వేసి వేసి శరీరంలోని రక్తమూ
మాంసమూ కరిగి చెమటై తరిపోయింది. చంబి
వాడికి తావుదామంటే ఒక్క పొలమక్కా లేదు.
ఎదను చీల్చితే రక్తమూ రాదు. కమ్మరివాని భార్య
దైన్యాన్ని చిత్రిస్తూ, దీనికి కారణం కంవారికి
తెలుసునా! అంటాడు కవి.

లిండి కలిగితే కండకందోయ్
కండకంవాడేను మనిషోయ్. అని కథా
మన పెద్దలన్నారు. మరి నేడు మనదేశంలో ఎంత
మంది సంపూర్ణంగా ఈ అవకాశాలను కలిగి
ఆరోగ్యంగా బలంగా ఉన్నారు, అని ప్రశ్నిస్తూ—

కట్టబట్టయు లిండి గతిలేనిదోన
పుట్టగొడుగులుగాక పురుషులెవరున్నాడు—

అంటూ అక్షేపిస్తాడు; బలమే జీవనం.
బలహీనలే మరణం. ఆ బలం లిండివల్లే వస్తుంది. ఆ
లిండిలేనివాడు పురుషుడు. అంటే మానవుడే కాదని
కవి తర్కం. వాస్తవం!

నిండుటాకలి దూయ
మండు పెండలు కాయ
నడపీనుగుం వోలె నింబీ శిరసుపై
కడు ధూళియును దుమ్ము బెరసి కనపడెడు
హరిజనులపై సుంత యాదరము నీవైన
పరవరా! వారి నోదాద్య నాకే లేదు—

అంటాడు.

దేశంలో కష్టజీవుల స్థితిగతులు కడుదైన్యంగా
వున్నాయి. వారు నడ పీనుగుల్లా వున్నారు.
మానవులైతే ఎలాగూ తోటివారిని వట్టింతుకోడు
సాయం చేయడం, సానభూతి చూపడం. కనీసం
నీవైనా కనికరించి, కరిగి, నాలుగు చల్లని చిను
కులు వారిపై తరిసి ఓదార్చమంటున్నారు కవి.

సాటి మానవులను మానవులుగా జూడలేని వారిని
తిరస్కారంతో జూస్తున్నాడు.

సంపదగాను సృష్టించేవారికి, వాని ననుభ
వించే అవకాశం లేకపోవడమే అన్యాయమంటాడు.
పంటలు పండించేవారు వానిని తినలేని విచిత్రమైన
స్థితి మనకుంజంటాడు.

[అదిగదిగో చాకితను చూడూ తెలిసిది
యోభుళము చూపుంకు సూడూ యంతైన
గట్టుకొనగా చెక్కుగం బట్టయే లేదు—
కడుపు బిగువే లేదు కదని బిగువే గాని—

అంటాడు చాకితను గూర్చి. మురికి బట్టలు,
ఉరికి, కట్టుకోవడానికి అందరికీ వస్త్రోలిస్తుండేగాని,
అమెకే వొండిసిందా బట్టలులేవు. నడుం బిగించి
కట్టి బట్టలుతుకుతుండేగాని, కడుపులో 'అసలే'
లేదని జాలినదతాడు కవి.

వేళ్ళం స్థితిగతుల గురించి జాలినదూ
కడుపుసిందా లిండి వుండే, వాడూ సాక్షిప్రత్యాన్ని
గూర్చి ఉపన్యసిస్తారంటాడు.

మేమమాతలో సందర్భాసారంగా అక్క-
డక్కడా శృంగార వర్ణనలూ లేకపోలేదు. కావ్య
మైనప్పుడు అన్ని రసాలనూ కలిగి వుండే
వాగుంటుందనేమో శృంగారానికి చోటు కల్పించారు

మత్తగజ గమనంబు నారసి మదిరాక్షి
మృదుగమనము శివ బెరసి
అరిచవన్నుల పైని తుంకిలించు బవరాలి
కలతనిధుర తేనె కలవోలె చిత్రముగ—

తంబెత్తి చూచి నవ్వాడూ ప్రేయుకాలి
కలవోసి యేడ్చికోన్నాడు—

అంటాడు.

మేమదూర పూర్తిగా గేయకావ్యం. త్రిశ్ర
చతురస్ర మిశ్రగతులు సుందర్యానుసారంగా
సాగుతాయి. నారాయణాదాయాలు క్రావ్యంగా గానం
చేస్తుంటే విన్న వారి అనుభూతుకు అవదుండవు.

కవి క్రాంతదర్శి. తవిష్యతును సూచిస్తాడు.
ధనికవాదము గాదటనగా చీకటుల
దన్నితోసిరి బ్రతుకుచనగా
కడుపుగాతిన బీద కన్నీటితో నేడు
జలదులే బొంగెరి జగతులింకకపోవు

అంటాడు.

దేశంలో ప్రకృతి సంపద పుష్కలంగా
వున్నా అది ప్రజలందరికీ అందాబాటులోలేదు. శ్రమ
శక్తి ద్వారా దాన్ని అందుకోవాని ప్రయత్నించిరా
వ్రజం కది అందడంలేదు. నైసర్గిక సంపద
అందరికీ అందుబాటులో వున్ననాడే సామ్యవాదం
సార్థక్యం చెండుతుంది. అందరి శ్రమను కొందరే
అనుభవించినప్పుడు వారిమధ్య అగాధం యేర్పడు
తుంది. ఎడం ఏర్పడుతుంది అది సమాజీవనానికి
తంగం కలిగిస్తుంది. ఆగ్రహాలకూ, అవేగాలకూ,
హింసకూ అలవాంమై జనజీవనం అల్లకల్లోం
మౌతుంది. అట్లా కాకూడదనేది పుట్టపర్తివారి
విశ్వాసం.

కావ్యం పాండిత్యమూ, వర్ణనలే కాదు,
సామాజిక స్పృహ నేటి ప్రధాన అవసరం. అటు.
వంటి సామాజిక చైతన్యదాయకమైన మేమదూర
వ్రాసిన పుట్టపర్తి వారాయణాదాయాలు ధన్యులు.

కవిని గన్నతల్లి గర్భంబు ధన్యంబు

డా॥ కె. రుక్మిణీన్
రావూకా, హైదరాబాదు.

భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో ఆంధ్ర కవుల పాత్ర

భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో జతర
రాష్ట్రాం ప్రజలతోపాటు ఆంధ్రప్రజలు నైతం
విరివిగా పాల్గొని ఎన్నో ర్యాగాలు చేసిన సంఘట
నలు చరిత్రలో నిలిచాయి. ఆంధ్రులు ఉద్యమ
స్ఫూర్తి, దేశభక్తి నింపుకొని ఏకదేశీయతా
భావాన్ని వర్ణిల్లి జేరారు, అసంఖ్యాక భావలు,
మతభేదాలు, పలుకాతులు-ఈదేశంలో ఉన్నా
రాజకీయంగా అందిరమొక్కదే అనే భావాన్ని
వ్యాప్తి పరిచారు. దేశం ప్రజలందరినీ, తమదేశాన్ని
పాలించుకొనే హక్కు ఈ దేశవాసులకే ఉంది.
అక్రమించుకొన్నంత మూత్రాన అంగ్లేయులకు
పరిపాలించే హక్కు నైతికంగాలేదని ప్రచారం
చేసిన వారిలో ఆంధ్రులూ ఉన్నారు.

బిటిషువారి పాలనలో దేశంలో కలతలు
వ్యాపించగా కల్లోలాలు పెల్లుబుకగా సమాజంగా
ఆంధ్రుల హృదయాలు బాధాతప్త మయ్యాయి.
వజ్రసంకల్పంతో తెల్లవాళ్ళపాలనను ఎదుర్కొ
నేడుకు ఆంధ్రజాతి సమాయత్తమైంది,
ఇండుకు ఆంధ్రకవుల ఎనలేని ప్రోత్సాహం
ప్రళంపనీయంగా తోడైంది. ఆంధ్రకవులు, పండి
తులు జాతీయభావనను పెంపొందించడం కోసం
తమ కలాన్ని కదిలించారు. ప్రజల్ని స్వాతంత్ర్యో
ద్యమోన్మథులు చేయడానికి తమ ప్రతిభను,
పాండిత్యాన్ని వినియోగించారు. పర్యవ
నిర్థం రాజవేగం; శక్తి. సౌందర్యం వారి కవిత్వాని
కుంది. అనైత్యం, పరస్పర ద్వేషం విధనాదందని
వారు ప్రజల్ని కోరాడు. జాతీయ గౌరవ నమర్చనకు
అపూర్వమయిన జీవం పోరాడు. మాతృదేశ
స్వాతంత్ర్యం కోసం సర్వం త్యజించందని

ఉద్బోధించారు. త్యాగాలకు వెనుకాడవద్దన్నారు ఇలాంటి బావాల్ని ప్రతిబింబిస్తూ దేశభక్తి పూరిత కావ్యాలు, కవితలు జనాకర్షకంగా రచించారు. శత్రువుల నెవరించి పొందిన రాజపుత్ర పీఠం కిథల్ని కావ్యాలుగా మలిచారు. ఈ పేదగా తమ రచనల ద్వారా దేశ ప్రజల్ని ఉత్తేజితులు చేయడంలో తెలుగుకవులు ఇతర రాష్ట్రాలవారి కెంత మాత్రం తీసిపోలేదు.

1905లో బ్రిటిషు ప్రభుత్వం వంగ దేశాన్ని రెండుగా విభజించింది. బారతీయుల కి సంఘటన బాధాకరమై పరిపాలన వట్ల తీవ్రక్రోధాన్ని రగుల్చింది. జేసీఎస్, బిపిన్ చంద్రపాల్ ఈ సందర్భంగా తమ ఉగన్యాసాల ద్వారా దేశీయుల్ని ఉత్తేజ పరుస్తూ కలకత్తా నుంచి ప్రయాణం చేస్తున్నారు. ఆయన విజయనగరం, విశాఖ మీదుగా రాజమండ్రి చేరుకొన్నారు. ఉత్తమ దేశభక్తుడు. ఆంధ్ర కవి పుంగవుడయిన శ్రీచిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం ఆక్కడ బిపిన్ చంద్రపాల్ గారి మహోద్యమ స్ఫూర్తి, దేశభక్తి నిండిన ఉపన్యాసం విన్నారు.

ఆక్కడే—

“భరతఖండంబు చక్కని పొడియావు
హిందువులు లేగదూడలై యేచ్చుచుండ
తెల్లవారను గడుసరి గొల్లవారు
పితుడు చున్నారు మూతులు దిగియజుట్టి”

అనే వద్యం వ్రాసి చదివారు. విన్న ప్రజల హృదయంలో జాతీయాభిమానం పొంగిపొరలేంది. ఆసంఖ్యాక ప్రజల నాలుకలపై ఆ వద్యం నాట్టి చూడింది.

మంగిళూరి వేంకటేశ్వరగారు 1912లో మాతృభూమిపై కల తమ అపారభక్తిని క్రింది విధంగా వ్యక్తం చేశారు—

నేను విదేశాల్లోనూ, సుందరోద్యానాల్లోనూ
విహరించుచున్నను, వేవేగమునను
నా జన్మభూమికి నన్ను గొంపోవ
వాయువునకు నేను స్వాతంత్రం విడుదు' అని

గాంధీజీ హత్యకు సత్యాగ్రహం ద్వారా అఖండవిజయం సాధించగా శ్రీగరిమెళ్ళ సత్య గోదావరీశర్మ మహాత్ముని సత్యాగ్రహ సాధనాన్ని 1919లో ఇలా కొనియాడారు—

“ఆర్యసోదరులారా సత్యాగ్రహంబు
పరమపావన మార్మీయ బాధవంబు
వేదశాస్త్రోక్త మీ వ్రత నిరతులైన
వారికెందునసాధ్య ముర్వరను లేదు”

దేశాభిమానం, ఆంధ్రాభిమానం వెల్లవెరిసేలా కవిత్వం వ్రాయగల వారిలో రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి కగ్రస్థానముంది. వారి దేశభక్తి గేయాలు, పద్యాలు ప్రజల హృదయాల్లో ఎప్పుడు చోటు చేసుకొని ఉంటాయి.

“ఏదేశమేగినా—ఎందుకాల్కిన
ఏపితమెక్కినా—ఎవ్వరేమనిన
పొగడరా నీతల్లి భూమి భారతీని
నిలువరా నీజాతి నిండుగౌరవమా”

భారత జాతీయ ప్రబోధం కావించిన ఈ గేయం ఆ చంద్ర కారార్కం నిజస్తుంది. రచనలోని చక్కదనం, బావాల్ని పెనవేసుకొన్న కమ్మరనం మనసుల్ని దోచివేస్తాయి.

కవికోకిల చుహూరి రామిరెడ్డి దేశ ప్రజల్ని తమ కవితల ద్వారా చైతన్యవంతులు చేశారు. ఈయనకు గల స్వచ్ఛంద ఆశయాలు, స్వాతంత్ర్యాను రక్షి, విర్రవం జాతీయతాభావం తమ రచనల్లో అఖండంగా వ్యక్తమయ్యాయి. 1918-21 మధ్యకాలంలో వ్రాసిన 'సంధ్య' కీర్తికలో త్రొత్త బావాలు, నడకలు కల పద్యాలున్నాయి. ఒక పద్యంలో భారతీయుల్ని తుమ్మెదలుగాను, పద్మ కృంఖలాల్ని పాత్రాత్ములుగాను చిత్రించారు. పారతంత్ర్యాన్ని నిరసించారు. కవితాకళా పుష్టిని, స్వాతంత్ర్యాను రక్షిని నింపుకొన్న ఆ పద్యం క్రింది విధంగా ఉంది—

‘ఎప్పుడు గాఢ సంతమన మీనసురన్విడు,
ప్రాచ్య దేశమిం
కెప్పుడు కోటితార్జ్యుడు వినిపును బిల్కును,
బాలరాసురుం
దెప్పుడు పూర్వమట్టుల రహించు ప్రతాప
సముజ్జ్వలంబుగా
నెప్పుడు మానునోజం కృంఖలజరాయడి
బంధరాశీన్’

‘స్వాతంత్ర్యరథము’ అనే కీర్తికలో స్వాతంత్ర్య లక్ష్మిని కన్నులకు కట్టించి కట్టు చీత్రించా రీకవి. ఆ రథానికి అగ్నిబలేవు. మత్తకరులు లేవు. ప్రజలే ఆ రథపు మోతునుబట్టి లాగేవారు. కాగా

‘తేడ జాడల నెత్తురు పాటి పాటి
బంగరుపు పంట పండించె ఒక్కనేం
చక్రనేములు తాకిన స్థుములెల్ల
సస్యలక్ష్మికి కళ్యాణకాలయ్యే’

అనే ఈ పద్యంలో భారత స్వాతంత్ర్యరథము తన మహాత్మాన్ని ప్రదర్శించింది ఉత్తమ కవిత

కళాశీలి అయిన శ్రీరామిరెడ్డి రచనల్లో ఇలాంటి పద్యాలు కొద్దిగా.

పాఠశాలత్ర్యంలో భరతమాతవదే అవస్థను గమనించారు. శ్రీ డి. సీతారామారావు, తాము 1920లో రచించిన ‘సింహాపీఠ’ అనే తాదీకలో భరతమాతను క్రింది విధంగా ఊరదీస్తున్నారు—

“నీవు స్వరాజ్యపీఠపై నిలవగలవు
పూర్వపు మహా విభవమును పొందగలవు
లేదు సంశయం బింతయు లేదు లేదు
భవ్యగుణ గణోపేత మభిరతమాత”

ఎంతకీష్ట భావాన్నైనా చక్కగా పొదిగించి పగ్గం నడిపించగల సమర్థుడు శ్రీవేదం సత్య నారాయణరాత్రి. వీరి ‘కాంక్ష’ అనే కీర్తికలోని పద్యాలు మాతృదేశంపై తక్కిని ప్రకటిస్తున్నాయి. తానే పూచై కవి పలికే పలుకులు పాఠకుల మనసుల్ని స్వాతంత్ర్యాను రాగరంజితం చేస్తాయి.

పేదం రక్తమాంసాల్లో పెంపు వహించి దయారహితంగా ధనవంతులు తమ పెద్దరికం కోసం మతోన్మాదం పెంచే దేవునికి ప్రతిగా నిల్చిన రాతిబొమ్మలందు పరితపించే పాదు బ్రతుకును ఒక క్షణకాలమైనా సహించననే శ్రీవేదానంద క్రింది పద్యం గమనించండి—

“పేదం రక్తమాంసముల పెంపు వహించి
దయారహితముల
స్వాద దరిద్రులైన ధనవంతుల పె
రికమ్ములై, మః
న్మాదము పెంచు దేవునికి మారుగనిల్చి
రాతిబొమ్మలై
దూరవోవు పాదుబ్రతుకొక్క నిమేష
సైపనాయెదన్

కడుజశ్రీగారి 'ధనుర్వంగము' అనే కవితా ఖండికలో శ్రీరాముడు శివధనుస్సును విరిచి జానకిని పరిజయమాడడం ఇతివృత్తం. ఈ కథలో కవి జాతీయభావం అందంగా పొదిగారు. శివధనుస్సును శ్రీరాముడు విరిచేసమయాన ఆక్కడి రాజకుమారులు సిగ్గుతో శిరములు వంచుకొన్నారు. ఆసన్నవేశాన్ని వ్యవస్థమైన మృదుమధుర పదజాలంతో కవి తీర్చిదిద్దాడు.

"చెల్లరే విల్లువిరుచునే నల్లరాదు
పదిపదారేడ్ల యెంరాచపడుచువాడు
సిగ్గు సిగ్గుచు లేచి గర్జించినారు
కనులు గుడిచి తెలిమిగాలవారు"

నల్లవాడనేపదం భారతజాతీయానికి, తెల్ల మొగాం వారనేపదం ఆంగ్లేయులకు సంకేతంగా ప్రయోగించడం ఒక వింతసృష్టి.

శ్రీ తుమ్మం సీతారామమూర్తి 'పటిగపంట' అనే ఖండకావ్యాన్ని 1943లో రచించారు. ఈ కృతిలో ఆహార్య కవితావైభవంతో జాతీయాభిమానం నిర్వహించబడింది. వీరి 'ధర్మజ్యోతి' ధర్మవీరరసమునకు 'ఆత్మార్పణము' దయా వీర రసమునకు నిదర్శనాలుగా నిలిచాయి.

వదురకవి శ్రీనాథం కృష్ణారావు దాశరథి, ఏటకూరి వేంకట నరసయ్య, వానమామలై వరదాచార్యులు, జాస్తివేంకట నరసయ్య, రూఢిపాళ వేంకట సుబ్రహ్మణ్యం మున్నగు కవులు దేశభక్తి కవిత్వం రచించి చీకటింట్లోకిరణాలు మెరిపించారు. శ్రీదుర్గాకావ్యశాఖర శతావధానిగారి రాజావ్రతాప సింహ చరిత్ర, శ్రీ గడియారం వేంకటశేషశాస్త్రి గారి శివభారతము స్వాతంత్ర్యోద్యమ సమయాన ప్రజల్లో క్రోధ చైతన్యాన్ని నింపాయి.

కాగా, బసవరాజు అప్పారావుగారు గాంధీ జీని కీర్తిస్తూ వ్రాసిన 'కొల్లాయి గట్టితేనేమి' అనేపాట గాంధీ మహాత్ముడు బయలుదేరగా కిల కలనవ్వించి జగత్తు కలకల నవ్వించి అనే గేయం బహుళ ప్రజాదరణ పొందాయి. మాధవ పెద్దిబుచ్చి సుందరరామశాస్త్రి రచించిన 'అంటరానివారెవరో' కాదు మా వెంటరానివారే' అనే గేయం, గరిమెళ్ళ 'మాకొడ్డి తెల్లదొరతనమూ' అనే గీతం జనుల హృదయాల్లో నర్తనమాడాయి.

ఆంధ్రకవులు జాతీయోద్యమంలో తమ కవితా శక్తిని వినియోగించారు. జాతీయభావం, దేశభక్తి కలిగించడమే వారి పరమలక్ష్యం. వారిలో కవిత్వ గంగానదీలా పొంగింది. పటుతర భావనా శక్తితో దేశభక్తిని అందు రంగరింపజేశారు. ఉత్సాహజనకంగా గేయాలు రచించారు. స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో ఆంధ్రుల్ని త్యాగమయులుగా తీర్చిదిద్దాడు.

తెలుగు కవులు ఆనాడు నిర్వహించిన పాత్ర బహుముఖంగా శ్లాఘనీయమైంది:

డా॥ షేక్ ముహమ్మద్ ముస్తఫా

తెలుగు లెక్కరర్,
ప్రభుత్వ కళాశాల,
కదిరి. అనంతపురం జిల్లా

చతుర్భాణీపదబంధాలు

నైసర్గిక కవితా రాక్షసియతకు కాబాది చతుర్భాణి శృంగార రసకోశము అన్నను ఒప్పే. వరుచి వ్రాసిన ఉభయాభిసారికా ; ఈశ్వర

దత్తుని ధూర్తవిట సంవాదమ్ ; శూద్రక విరళిత
పద్య ప్రాశ్నతఃమ్ ; మహాకవి సామిల్లకుని పాద
తాడితకమ్—కవిని తొట్టతొల్లిగ మహా మహా
పాధ్యాయ శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి గారు
1922లో ప్రకటించారు.

అతి ప్రాచీనమైన ఏకనట ధూపకములు
అగుటచేత ఇందలి భాష నేటి వారికి అంతగ
తేట తెల్లము కామిచే, ఈ చతుర్థాదీ విశిష్టత
మరుగున పడినది. అంతేగాక చాళ్యాయన కాను
సూత్రములు, తరత ముని నాట్యశాస్త్రము తెలిసిన
గాని, ఈ చతుర శాస్త్రములలోని భావములు
సరిగ్గా అవిష్కరింపబడవు. చారిత్రకముగ మిక్కిలి
ప్రాధాన్యత సంతరించు కొనిన విలువైన రచన
చతుర్థాదీ.

సేవాదం = ముఖస్తుతి.

భో : కిమయం సేవాదం...హస్త ప్రాప్తం
సేవాదవలం రామసేనేన—అని వరతచి వర్ణన.

'కార్కశ్యయోగ్యారణి:' = వర్ణము, మేళం
ఏషా కామికరాంగులి ప్రియ సఖీ
నాభి ప్రాదామృతసుతిః
విద్యుత్ జ్వల బలాహతస్య రుచిరా
కార్కశ్య యోగ్యారణి-

అని ఈశ్వరదత్తుని వర్ణనోత్త్రేష్.

స్తబ్ధ=అభిమానవతి

బాలా బాల్యాత్ ద్రవ్యబుద్ధా వ్రదానై,
...స్తబ్ధా సేవాధిర్వక్షికా దక్షిణ్యాత్—

అని ధూర్తవిట సంవాద కర్త. నాట్య
శాస్త్రమ్ 25-33, 88, 3xలోగాలు.

పద్యప్రాశ్నతకం మంగళావరణ పద్యం
తోని కాస్త తరవపు' శబ్దమును నాట్యశాస్త్రంలోని
'అలృతర వపదార' (7-12) పదముతో బోల్చు
నది. 'కాస్త' శబ్దానికి విష్టు సహస్రనామముం
పైని తావ్యం వ్రాస్తూ శ్రీ శంకరాచార్యులు అభి
రూప తమ కాస్త' అని ఒక్కచోట, అభిరూప తమం
దేహం వహకాస్త అని వేరొక చోట వ్రాసినారు.
సామిల్లకుడు కూడ 'శ్వలిత తరవపు' అని ప్రయో
గించినాడు.

దేవాదం ప్రియ= బాగ్యభారి

అశోక కాసనం ద్వారా వ్రపంచానికి
సుపరిచితమైన ఈ పదము పద్యప్రాశ్నతకంలోను,
పాదతాడితకంలోను ఉపయోగించబడింది.

'స్వోపగ్రహమ్' = మిక్కిలి విశ్వాసపాత్రుడు.

ఈ పదము బాలకట్టని కాదమ్మరిలో (పీట
రస్సన్ మద్రణ 156, 220 పుటలు) కలదు

'సాదు భో: అమృదంగో అపీణో నాటకాంక
సంవృత్త:' అనే పదబంధాన్ని మృచ్చకటికా
కర్తకూడ ఉపయోగించుకొన్నాడు. కాని ముద్రిత
ప్రచురిలోని పాతము సుష్టువు కాదు. పద్యప్రాశ్నతక
పాతమునుబట్టి మృచ్చకటికలోని పాతమును
సరిచేయవలె.

'మనసికదనం' = రతికేళి

కామకేళి రహస్యకర్త కొక్కోకుడు నుదన
య్యుద్ధం (10-52) అనినాడు. కుట్టనిమత రచ
యిత 'అబద్ధసురత సంగర విమర్ద సంజ్ఞాళిత
దయితా' (873) అని వ్యాఖ్యానించినాడు. 'చేర
సురత పంచాళికా' కర్త సురతకేళి యుద్ధమ్
(48) అని చెప్పినాడు.

ఆ శరీరవాక్ కాను ఇవా దన్తర :

మహాకవి భానుడు స్వచ్ఛ వానవదత్తా రూప కంఠో (తృతీయాఃకం-48 వంక్తి) సక్కుం తణిదుం సర చావహిణో కామదేవోత్తి 'అనినాడు. మన్తపార కాననం (473వం||)లో బంధువర్మరాజు చర్జనం చేస్తూ 'తన్నకట్ట' రూపేణ యః

కుసుమదాప ఇవ ద్విరీయః" అనినాడు. ఆశ్వ ఘోషుడు లభించిన కారద్యుతీ పుత్రకవు తునక లలో" సప్తరుష విగహోదర్యః అన్నాడు.

చర్చిణి = అననుకూలభార్య, గయ్యాగిగంప

ఈ పదాన్ని సోమిల్లకుడు వాడినాడు. మిక్కిలి అపురూప వదం. కామ సూత్రములు (6-వీ-5)లో కందు' రాజ తరంగిణి (7-102) లో ఉన్నది. ఇతరత్ర కానరాదు.

తథానామ = బెనోను, నిజము.

ఈ పదము, ఈ ఆర్థంలో ఏ రూపకంలోను ఏ కావ్యంలోను ప్రయోగింపబడలేదు. అపురూప విలక్షణ ప్రయోగము సోమిల్లకుని ఆత్యంత ప్రాచీనతకు నిదర్శనమా:

'వివరీతం'—పురుషోయిత సురత కేళి

ద్రువం రామరామం యువతి వివరీతం రమ యతి—అని సోమిల్లకుని మనోహర ప్రయోగం. నిర్మల్యాదమైన సంస్కృత సాహిత్యంలో మగ పోడిమి చర్జనలు కువ్వలెవ్వలు. భాకవి -మ-చు- శ్రీహర్ష కృతులందు సౌగసుగ వివరించ బడింది.

కాష్ఠ కంహం అ పనికి మాలికపోడు, తమాషా పోట్లాట 'బాల్కేలపి కాష్ఠ కలహత కతయన్తి

42 : ప్రసంగి : జనవరి 95'

యేషాం వృద్ధా, సయోధన వృకోదరయో రివోచైచ్చ — అని సోమింతుని.

ప్రయోగ సరళి శూద్రకుడు, కాళిదాసు మున్నగువారు సోమిల్లకుని రచనలు బహు వారములు చదివినట్లు వారి రచనలే సాక్ష్యం. మృచ్ఛకటికంలో ప్రాకృత భాషావేషంలోని

పదబంధం చూడండి—'కట్టకలహం పు ఓ అంకలేమి" కర్ణాట కలహం అని ముద్రించుట అవిదారమూరికము (నేను మృచ్ఛకటిక మును సనీగ పరిష్కరించి ఉన్నాను).

ఇప్పుగుంట సాయిబాబా

హరివారి

హైదరాబాద్ 500 265.

తిక్క-న- కుమారవ్యాసుల గదాయుద్ధం

ప్రపంచ సాహిత్యంలోని ఐతిహాసికకావ్యాల్లో మహాభారతం ఆ ప్రతిమమైంది మహాభారతాన్ని మొదట 'జయము' అని పిలిచేవారు. పాండవుల విజయగాథ దీనిలో చెప్పబడడంచేత మహాభారతానికి జయమని నామకరణం చేయబడిందేమో. భరత వంశీయులైన కౌరవ పాండవుల కథ దీనిలో చెప్పబడటం చేత దీనికి భారతం అనేపేరు కలిగింది. ధర్మోపదేశాలు మొదలైనవి చేర్చబడి భారతం విశాల కాయాన్ని సంతరించుకొంటి. అప్పుడు దీనికి మహాభారతమనే పేరు ఏర్పడింది.

మహాభారతంలో సుమత్ర వేదోపనిషత్తుల జ్ఞానరహస్యాల్ని, ఇతిహాస పూజాల్ని మదింపి వాటి సారాన్ని ఇందులో పొందుపర్చి, వేదవ్యాస మహర్షి మానవాళికి అమూల్యకానుకగా ప్రకటించాడు.

కవిబహుమతి లిక్కన సోమయాజి ఉపాధ్యక్ష మనీషి, శింపి పాఠగుడు, కళావిదుడు, అతని రచన నాటకీయమైనదనీ, రసాభ్యుదిత బంధం, అర్థగౌరవం కలిగిందని తవులు అంగీకరించాడు. పండితులు వ్రతంసించారు.

కుమారవ్యాసుడు కన్నడ భాషలో సుప్రసిద్ధ మహాకవి. వైష్ణవ భక్తుడైన కుమారవ్యాసుడు 15వ శతాబ్దికి చెందినవాడు. కరణాల తుటుంబానికి చెందిన స్మార్త బ్రాహ్మణుడు. ఈ కవి ఆనలుపేరు నారాయణస్వామి అయినప్పటికీ వ్యాసుని గురువుగా భావించి కృతి రచనకు పూజకొన్నాడు. కాబట్టి కవి తననేకుమారవ్యాసునిగా ప్రకటింపకొన్నాడు. భారతాన్ని కుమారవ్యాసుడు, తిమ్మజ్ఞ కంసి కన్నడ భాషలో పూర్తిచేశారు.

కుమారవ్యాసుడు ఆదివర్ణం నుండి సౌప్తిక వర్ణం వరకూ వ్రాశాడు. ఈ పది వర్ణాల్ని కన్నడంలో దశమ సంద్యలు అంటారు. 'భామినీ వట్పుది' ఛందస్సునెక్కుకొని కావ్యరచన సాగించాడు.

శల్క పర్వ ప్రాశస్త్యం :

ఇది 18 వర్ణాలు కలిగిన మహాభారతంలో 9వ పర్వం. ఈ పర్వంలోని విషయాంతు ఎంతో ప్రాముఖ్యం వుంది. కారాజైన దుర్యోధనుని ప్రాణ మిత్తుడు కర్ణుడు అంతరించిన తరువాత శల్కుడు సేనాధిపతి కావడం, తరువాత అతడూ మరణించడం, ఉద్ధండ మహోద్ధండబల కాలైన భీమ దుర్యోధనుం గదా యుద్ధం ఆది రమణీయంగా, చారు భయంకరంగా ఇందులో వర్ణింపబడ్డాయి.

మహాభారత గ్రంథపతిత హృదయానికి ఎవరిది గెయవనే సందేహానికి చక్కని నమూనానం ఈ పర్వంలో ఉభ్యమౌతుంది.

పాండవులు ఐదుగురిలో ఏ ఒక్కరితో నీవు యుద్ధంచేసి గెలిచినా యావత్ సామ్రాజ్యంవని దుర్యోధనుడితో ధర్మరాజు అంటాడు. దీన్నిబట్టి ధర్మరాజుని దార్మికత వెల్లడికాగా, తనతో పోరాటానికి భీముణ్ణి ఎన్నుకోవడం దుర్యోధనుని పౌరుషానికి పరాకాష్ట అయింది.

గదా యుద్ధంలో నాభికింద కొట్టడం అరర్మం. తన వ్రేయ శిష్యుడగు దుర్యోధనుకు తొడలు విరిగి నేల కొరగడం చూచి బంరాముడు 'శోపావేశంతో భీమునిపైకి ఉడుకుతాడు. ఇక్కడ బంరాముని వ్యాయాసంత కనబడుతుంది.

శత్రువునుండి కాపాడుకోవడం కోసం యుద్ధ ధర్మాన్ని విడిచి అధర్మంగానైనా ఎటువై వ్యక్తిని దెబ్బతీయవచ్చనే క్రొత్తవ్యాయాన్ని శ్రీకృష్ణుని చేత ఈ మట్టంలో ప్రతిపాదించజేయడం జరిగింది. ముద్దుకొడుకు తొడలు విరిగి యుద్ధభూమిలో పడిపోయాడని వివిధ్యతరాష్ట్రపు బోయవ విద్యుదం హృదయ విచారకమైంది.

ఏ సామ్రాజ్యం కోసం కౌరవులతో పాండవులు పోరాటం చేశారో ఆ పోరాటానికి విజయ పతాక కొద్ది షణ్ణాలో ఎగిరేండుతు నిధమయ్యే సన్నివేశాలు, దుర్యోధనుడు హంస కూశికా శయనాన్ని విడిచి కటికనేంపై ఘోరాశి- ఘోరంగా పడిపోవడాన్ని చిత్రించడమైంది.

మొదటి నుండి దుర్యోధనుడు దుష్టుడని తావించేవారు సైతం, తొడలు విరిగి, నిస్సహాయుడై రణరంగంలో అతడు వడిపోయాడనే సరికి మనసు కరిగిపోతుంది. జారి కలుగుతుంది.

దుర్యోధనుడనే అన్యాయ పూర్వక తమస్సు అంతరించి ధర్మజుడనే న్యాయజ్యోతి వెంగడం

ఈ వర్ష ప్రధాన ప్రాశస్త్యం. పద్దెనిమిది పర్వాలు గల్గిన మహాభారత ఇతిహాసంలో తొమ్మిదవ పర్వంలోనే మూం సారాంశాన్ని వ్యక్తపరచినట్లయింది.

పోలికలు—తారతమ్యాలు :-

మడుగునుండి బయటకు వచ్చిన దుర్యోధనుడు ధర్మరాజునితో శమంతక వంచకం పుణ్యక్షేత్రం ఆక్కడ చనిపోయినవారు తప్పక స్వర్గానికి వెళతారని వినికిడి కాబట్టి ఆక్కడకు వెళ్లి యుద్ధం చేద్దాం.' అంటాడు. 'యుద్ధంలో మరణించేవారు స్వర్గానికి వెళతారు' అని దుర్యోధనుడిచేత తిక్కన పలికించారు. దుర్యోధనుని ఓటమిని సూచన ప్రాయంగా ముందుగానే తెలియజేసినట్లయింది. కుమారవ్యాసుడు ఆట్లు చూపలేదు.

గదా యుద్ధ ప్రారంభంలో దుర్యోధనుడు ప్రేక్షకుల్ని ఉద్దేశించి 'మీరంతా కూర్చోండి' అని చెప్పినట్లుగా కుమారవ్యాసుడి భారతంలో చెప్పడమైంది. కాని తిక్కన భారతంలో ప్రేక్షకులందరిని కూర్చుండ జెట్టమని' దుర్యోధనుడు ధర్మరాజుతో చెప్పినట్లయింది. ప్రేక్షకులతో నేరుగా దుర్యోధనుడు, చెప్పడం కంటే ధర్మరాజు చెప్పినట్లయితే సమజంసంగా వుంటుందనే తిక్కన భావం సరియైంది

యుద్ధానికి ముందు భీమ దుర్యోధనులు ఒకరినొకరు దూషించుకోవడం చాలా సుదీర్ఘంగా కుమారవ్యాసుడు వర్ణించాడు. ఆ నిందించుకోవడం కూడా వారి స్థాయికి తగ్గట్లుగా లేక పోవడం దురదృష్టవశాత్తూ. కాబట్టి తెలుగు భారతంలో తిక్కన వారి సంవాషణల్ని ఎంతవరకు అవసరమో అంతవరకే చూపించాడు.

భీమునితో ఆనేకమైన పరుషవాక్యాల్ని పలికిన దుర్యోధనుడు నీకు తోడుగా యుద్ధానికి

కృష్ణార్జునుల్ని కూడా పిలుచుకోమన్నట్లుగా కుమారవ్యాసుడు తెలియజేశాడు. తిక్కన ఆట్టి అధిక ప్రసంగాల్ని విడిచిపెట్టారు.

రక్తంతో తడిసిన ఇరువురి గదలూ, లెండు సూర్యులించాల్లా ప్రకాశించాయని తిక్కన చేసిన వర్ణన రమణీయమైంది. కుమారవ్యాసుడు ఇట్టి వర్ణనలు సందర్భానికి తగినట్లుగా చేయలేదు.

కుమారవ్యాసుడు గదాయుద్ధంలో మధ్యమధ్య భీమ దుర్యోధనులిద్దరికీ విశ్రాంతి కల్పించాడు. అనిపిస్తేనే పదిహేయనపుడెల్ల తాంబూలాలా నమిలవారు విశ్రాంతి తీసికొన్నట్లుగా చెప్పడమైంది. ఇది చాలా హేళనగా పాఠకులికి అన్పిస్తుంది. తిక్కనకు తెలిసినంతగా యుద్ధమర్యాదలు కుమారవ్యాసుడికి తెలిసినట్లులేదు.

తిక్కన కుమారవ్యాసుం గదాయుద్ధాల్లో కథాకథనంలో అంతగా భేదం కన్పించదు. కాని బౌద్ధిత్వానౌచిత్యం పరిశీలిస్తే కుమారవ్యాసుడి గదాయుద్ధం కంటే తిక్కన గదాయుద్ధ చాలా బౌద్ధిత్వ వంతంగా కన్పిస్తుంది. యుద్ధవర్ణనలో తిక్కన కథాగత పాత్రలు చువముందు ప్రవేశించిస్తాయి. అంత సుదీర్ఘమైన యుద్ధవర్ణనలో వతితకు ఎక్కడి కూడ వినుగురాదు సరిగదా! ఉత్సాహం ఉరకలు వేస్తుంది. తరువాత ఏం జరుగుతుందనే ఆత్రుతను కలిగిస్తుంది.

కుమారవ్యాసుడి భారతంలో అవసరం లేని చోట అధికమైన సంభాషణలు పాత్రలనోట పలికించడం ద్వారా అనౌచిత్యం వ్యక్తమౌతుంది. ఒక విధంగా పాత్రకుడికి విసుగుపడే అవకాశం కలుగుతుంది.

తిక్కన రచన రసాభ్యుచిత బంధం.

కుమారవ్యాసుని రచన భక్తిరస తుందిరిం తిక్కన రసకవి కుమారవ్యాసుడు భక్తిరస ఇరువురూ చూపకపులే.

ఖండాపు మున్నెధరాపు

తూడి పోష్ట వీరఘటాం జి॥ శ్రీకాకుళం 532 460

వారావాహిని

గుంటూరు జిల్లా అమృతోత్సవ హిందీ మహాసభలు

తే నా

దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ, మద్రాసు వారి గుంటూరు జిల్లా అమృతోత్సవ హిందీ మహాసభలు ది. 18-12-1994 న తెనాలి హిందీ ప్రేమి మండలి మహా విద్యాలయ ప్రాంగణంలో వైభవంగా జరిగినవి ఉదయం గం. 9-00లకు హిందీ ప్రేమిమండలి అధ్యక్షులు డా. పాటిబి. ధర్మదాసుగారి జాతీయ పతాక వందనము గావించారు.

శ్రీ అన్నదానం రామస్వామి, ప్రధాన కార్యదర్శి దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ, మద్రాసు అధ్యక్షతన హిందీ ప్రచారక సమ్మేళనం జరిగినది. శ్రీ వి. రామమోహనరావు మునిసిపల్ కమిషనర్ తెనాలి జ్యోతి ప్రజ్వలన కావించారు. హిందీ ప్రచార సమ్మేళనం, అమృతోత్సవ సభలుతెనాలిలో జరగడం చాలా సంతోషమని ఆయన అన్నారు.

సభాధ్యక్షులు శ్రీ రామస్వామి గారు ప్రసంగిస్తూ ఇది రాష్ట్రస్థాయి సమ్మేళనంలా ఉంది. ఈ సభలు తెనాలిలో జరగడం గర్వకారణం దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభను స్థాపించి

75 సూర్యోదయములు అయిన సందర్భమున ఢిల్లీలో ప్రధాన మంత్రి గా శ్రీ పి. వి. నరసింహారావు తమ నివాసంలో ఈ అమృతోత్సవమునకు ప్రారంభ తోత్సవం గావించుట జరిగిందంటూ తెలిపారు.

శ్రీ కాజు వెంకటేశ్వరరావు కేంద్ర సభ కార్యదర్శులు తమ ఉపన్యాసంలో అమృతోత్సవ సభలు మన ఇంట్లో వేరుకలాంబిదని, ఈ సందర్భంలో ప్రచారకు లందరూ ఆత్మావలోకనం చేసుకొని ప్రచార క్షేత్రంలో ముందంజ వేయాల్సి అన్నారు. మహాత్ముని ఆశీర్వాదాలిం దేశ ప్రజల ఆదరాలి మూలం హిందీ ప్రచారానికి పెట్టని కోటలని అభిప్రాయ పడ్డారు. హిందీ ప్రచారకుల సద్దేశించి మాట్లాడుతూ వ్రతీ ఓక్కడూ హిందీని నేర్చుకొని భారతీయుడనీ గర్వించేలా హిందీ ప్రచారం గావించాలని ఉద్ఘోషించాడు.

శ్రీ చిర్రావూరి సుబ్బహ్మణ్యంగారు హిందీ-తెలుగు సాహితీ అధాన ప్రధానము అన్నవిషయము పై ప్రసంగిస్తూ తన జాతికి తనదొక భాషంటూ ఉందనీ, హిందీ-తెలుగు భాష-కు శతాబ్దాల

చరిత్రతో పాటు సమృద్ధమైన సాహిత్యం కూడా కలది అన్నారు. కేంద్రసభ మద్రాసు ద్వారా 60 వేల కట్టలతో త్రితాపా కోట ప్రచురించుతున్నందుకు హర్షం వ్రకడించారు.

ఆంధ్ర సభ ఉపాధ్యక్షులు శ్రీమతి ఎం. వేదవల్లి హిందీ ప్రచార-ఉపాధ్యక్ష పాత్ర అన్న అంశంపై మాట్లాడుతూ, నేడు ప్రతి రంగాల్లో స్త్రీలు ముందంజ వేస్తున్నారని, హిందీ ప్రచారంలో కూడా స్త్రీలు రమ పంతు పాత్ర నిర్వహిస్తున్నారని అన్నారు.

శ్రీ ఈమని దయానంద, సంపాదకులు. ప్రవంతి పత్రిక, హిందీ రైతుగు కవితలకు సాత్విక పరిశీలన గావస్తూ సోదాహరణంగా ప్రసంగించారు. కవి హృదయాన్ని గమనించి అనువదించాలని మౌలిక రచయితకు అన్యాయం చేయకుండా అనువాదం జరగాలని అన్నారు.

ఆంధ్ర సభ కోశాధ్యక్షులు శ్రీ చవాకుం నరసింహమూర్తిగారు సామాజిక సంస్కృతి-హిందీ మార్గము గురించి ప్రసంగిస్తూ, గాంధీజీ అడుగు పెట్టిన ఈ పుణ్యభూమిలో అమృతోత్సవాలు జరగడం మహాద్భాగ్యమని సత్కర వాహ్యమైనది కాగా, సంస్కృతి అభ్యంతరమైనదని నడివారు. హిందీ సాహిత్యంలో మన సంస్కృతిని ప్రోత్సహించేలా, రాజ్యాంగంలో పేర్కొనబడిన రాజ భాష హిందీ దక్షిణ ఉత్తర భారతాలను ఏకం చేయగల ఎత్తైన భాష అని అన్నారు.

ఆంధ్రసభ కార్యవర్గ సభ్యులు శ్రీ కదారు మల్లయ్య నేటి హిందీ ప్రచార సమస్యలు గురించి మాట్లాడుతూ - జాతి సమైక్యతకు సాధనమైన హిందీ దేశ సమగ్రతకు పరిరక్షణకు ఉపకరించుట

ఎల్లరకు తెలిసిన సంగతేనని; అందుకు హిందీయే తర ప్రాంతాల రచయితల సహకారం విస్మరించరానిదని అన్నారు ప్రభుత్వకారాత్మకంగా హిందీకి స్థానం లభించేదిగా కృషి జరగాలన్నారు.

శ్రీ గోదా తిరుమలయ్య, ఆంధ్రసభ కార్య వర్గ సభ్యులు ఆంధ్రలో హిందీ ప్రచారం గురించి ప్రసంగిస్తూ-ఆంధ్రభాష దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య, ఆంధ్రకేసరి టంగుటూరి ప్రభాకం పంతులు, డా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, శ్రీ రామా నంద తీర్థ వంటి ప్రముఖులు అధ్యక్షులుగా ఉండడం సభ అదృష్టమని, ఎందరెందరో మహా నీయులు సభ అభివృద్ధికి తోడ్పడం అభినంద నియమన్నారు.

గ్రామ స్థాయి ప్రచారకులు హిందీ ప్రచారం చేయడం ద్వారా, లక్షలాది మంది హిందీ భాషా జ్ఞానంతో పాటు జాతీయతా భావం పెంపొందించు కొన్నందుకు ఆనందం వెల్లడించారు.

ఆంధ్రసభ కార్యదర్శి శ్రీ అన్నదానం శంకరశాస్త్రి ఆంధ్రసభ హిందీ ప్రచారం గురించి మాట్లాడుతూ-రాష్ట్రంలోని అన్ని జిల్లాలో జరుగుతున్న హిందీ ప్రచార ప్రగతిని వివరిస్తూ, ప్రచారకులను అభినందించాడు. ఈ అమృతోత్సవ స్ఫూర్తితో హిందీ ప్రచారకులు హిందీ భాషా ప్రచారం ఇతోధికం గావించాలని కోరారు.

ఆంధ్రసభ కార్యవర్గ సభ్యులు శ్రీ పి. మణిశ్వరరావు అమృతోత్సవ ప్రాధాన్యతను విశ దీకరిస్తూ పూజ్య గాంధీజీ స్థాపించిన కేంద్రసభ, దక్షిణాది రాష్ట్రాల్లో భాషా కార్యాచరణ ద్వారా విస్తరించి, రజత, స్వర్ణజయంతి వంటి ఉత్సవాలను దాడి నేడు అమృతోత్సవం జరుపుకొనడం ఈ

తరం వారికి ఎంతో సంతోషం కలిగిస్తున్నదన్నారు.

రాష్ట్ర సర్వోదయ మండలి అధ్యక్షులు శ్రీ బి. వి. రామారావు హిందీ ప్రచారం-ఎనోబాజీ పాత్ర అను విషయంపై ప్రసంగిస్తూ-శ్రీ ఎనోబాజీ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాణ, చర్చలు, గోష్ఠాలు, సమావేశాలు హిందీలోనే నిర్వహించి, ఆదర్శ ప్రాయం లెనారని అన్నారు.

శ్రీ బి. అంజయ్య రాష్ట్ర హిందీ ప్రచారక మండలి ప్రధాన కార్యదర్శి, హిందీ ప్రచారక మండలి కార్యక్రమాలు అను అంశంపై మాట్లాడుతూ ప్రచారక మండలి చరిత్రను విశదీకరించి జులై 23 జిల్లాలో స్పష్టంగా తన కార్యకలాపాలను సాగిస్తున్నదని అన్నారు.

శ్రీ ఎమ్. శేషాచారి ఆంధ్రసభ కార్యవర్గ సభ్యులు, హిందీ భాష అవసరాన్ని సోదాహరణంగా చెప్పారు.

సభ సర్వహక్కులు డా॥ కె. మానుమంతరావు దర్శనాదములు తెలిపారు.

అమృతోత్సవ హిందీ మహాసభ

సాయంత్రం గం. 3-00లకు అమృతోత్సవ హిందీ మహాసభ ప్రారంభమైంది. డా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి మాజీ గవర్నర్ బ.భా. హిందీ ప్రచారసభ ఆంధ్ర మాజీ అధ్యక్షులు అధ్యక్షత వహించారు. కళాప్రపూర్ణ డా॥ సంజీవదేవ్ ముఖ్య అతిథిగా వేదికనలంకరించారు. ఆహ్వాన సంచూర్యులు డా॥ కొడాలి వరప్రసాద్ స్వాగతం చెప్పారు.

ఈ సందర్భంగా ప్రముఖ సాహితీవేత్త డా॥ సంజీవదేవ్ జిల్లా హిందీ ప్రచారకమండలి ప్రచురించిన 'హిందీ ప్రచార ప్రదీపికను' అవిష్కరించారు. ఈ ప్రదీపిక గుంటూరు జిల్లాలోని హిందీ ప్రచారానికి దర్పణం వంటిదని ఈ అమృతోత్సవ శుభవేళ దీనిని వెలుగుించడం సమంజసమని అభినందించారు.

శ్రీ అన్నదానం రామస్వామి అమృతోత్సవ నివేదికను సమర్పించారు. ఈ సంవత్సరం ఇంటింటా హిందీని అందించే లక్ష్యంతో ఈ మాఖిక పరీక్ష పెట్టి లాభాపేక్ష లేని కార్యక్రమం చేపట్టామని అన్నారు లక్షం సంఖ్యలో అమృత హిందీ పరీక్షలకు తీర్పిడు ఇచ్చిన హిందీ ప్రచారకలను అభినందించారు.

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం హిందీ ప్రొఫెసర్ శ్రీ పి. ఆదేశ్వర రావు ప్రసంగిస్తూ ఎన్నో వదిరుక్కులు ఎదుర్కొంటూ వచ్చామని ఆశీర్వాద బలంతో హిందీ ప్రచారం జరగడం పట్ల సంతోషం వెల్లడించారు.

ఆంధ్రసభ అధ్యక్షులు శ్రీ బోయపాటి నాగేశ్వరరావు తమ ఉపన్యాసంలో మద్రాసులో ప్రారంభమైన హిందీ ప్రచారం క్రమంగా నాలుగు రాష్ట్రాల్లోను పట్టణాల్లోనే గాక మారుమూల గ్రామాల వరకు విస్తరించిందని, ఇందుకు మహాత్మా గాంధీ, రాజేంద్ర ప్రసాద్ మొదలుకొని జాతీయ నాయకులందరు హిందీ ప్రచారానికి సహకరించారని, స్వాతంత్ర్య సమరంలో ఖడ్గరుతోపాటు హిందీభాషకు ప్రాధాన్యత అందించిందని, అది జాతీయ ప్రమైక్యతకు తోడ్పడిందని అన్నారు. అమృతోత్సవంద్వారా హిందీ

ప్రచార చైతన్యాన్ని తీసుకు రావలసి ఉద్దేశ్యం గావించారు.

శ్రీ చక్కా రామకృష్ణారావు, ఉపాధ్యక్షులు, పట్టణ హిందీ ప్రేమికులకు, గుంటూరు, మొట్టాడ తూ. జాతీయ భాషను పిల్లలకు నేర్పించడం తల్లిదండ్రుల కర్తవ్యమని, తద్వారా భాష పొరులైన విద్యార్థుల్లో నిశాలభావాలను పెంపొందించాలని అన్నారు.

శ్రీ వేముఖావచారయణ, ఉపాధ్యక్షులు, పట్టణ హిందీ ప్రేమికులకు, గుంటూరు, హిందీ భాషావ్యక్తతను స్వానుభవంతో పివరించి, భాష పల్ల కలిగే ప్రయోజనాలను విశదపరిచారు.

అధ్యక్షసంఘం దా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి హిందీ సేతుకోణాలపై భావనను ప్రజల్లో మొదటిసారిగా కలిగించి మహాత్మా గాంధీ విరస్మరణీయుడని స్వాతంత్ర్యోద్యమంతో బద్ధుడు, అంటరానితనం నిర్మూలనతోపాటు హిందీ భాషాప్రచారం కూడా జరిగిందని పేర్కొన్నారు. నేడు అంకితభావంతో హిందీ ప్రచారం జరుగుచున్నదని, ఇందుకు తమ జీవితాన్ని అంకితం చేసిన వ్యక్తులతో శ్రీ మోటూరి సత్యనారాయణ వంటి పెద్దలు అభినందనీయులని ఉద్ఘాటించారు. అదేవిధంగా శ్రీ బోయపాటి నాగేశ్వరరావు హిందీ ప్రచారాన్ని ధ్యేయంగా పెట్టుకొని విశేష కృషి జరిపారని అభినందించాడు, దేశ సమైక్యత సమగ్రతల సారంలో హిందీ భాషకు ఎనలేని ప్రాముఖ్యం ఉందని, వివిధమతాల మధ్య సఖ్యతకు ఈ భాష దోహదపడుతుందని శ్రీ గోపాలరెడ్డి అన్నారు.

అధ్యక్షసంఘాధ్యక్షులు దా॥ కె. వరప్రసాదు దా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, దా॥ సంజీవదేవ్ గార్లను

ప్రభుత్వం అభ్యుదయం చేసి, అమృతోత్సవ ఉత్సాహంతో సన్మానించారు.

దా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి ఆమృతహిందీ ప్రచారం అనుసంధానించగా, శ్రీ చొక్కా రామకృష్ణారావు, గి. వేముఖావచారయణ, శ్రీ బోయపాటి నాగేశ్వరరావు హిందీ ప్రచారకులకు విశిష్ట సన్మానం గావించారు.

సన్మానములు శ్రీ సి. హెచ్. కుసుమ బొరనాభశర్మ తనకు వంద సమర్పణచేసారు.

హిందీ ప్రచారక ప్రశిక్షణ మహావిద్యాలయం తెనాలి

తెనాలి హిందీ ప్రచారక ప్రశిక్షణ మహావిద్యాలయ షెడ్యూల్డ్స్ నం. డి. 17-12-94 ప్రకారం గి. 4-00 లకు శ్రీ కాశి వెంకటేశ్వరరావు, కార్యదర్శకులు, ద. భా. హిందీ ప్రచార సభ, మద్రాసు అధ్యక్షతన జరిగింది. ఈ సందర్భంగా శ్రీ బోయపాటి నాగేశ్వరరావు స్వాగతం చెప్పి ముఖ్య అతిథి ఉపన్యాసకులను ఆహ్వానించారు. 1934లో శ్రీ మోటూరి సత్యనారాయణుడు ప్రచారక విద్యాలయాన్ని ప్రారంభించారు అన్నారు.

ప్రెసిడెంట్ దా॥ కె. హనుమంతరావు గారు శ్రీ బోయపాటి ద. వతుల సేనా నిరతిని, సహాయ సహకారములను ప్రస్తుతించి, వారికి అభినందనలు తెలిపారు.

ముఖ్య అతిథి శ్రీ అన్నదాసం రామస్వామి, ప్రధాన కార్యదర్శి, ద. భా. హిందీ ప్రచార సభ.

మద్రాసు మాట్లాడుతూ ప్రవచనం గా 1922^{గా} హిందీ ప్రచారక ప్రతిష్ఠా ప్రారంభమైనదని, అత్యధికం కోరిక మేరకు ఆదే పేరుతో నేటి కిని ప్రతిష్ఠా కొనసాగుచున్నదని, హిందీ ప్రచారకులను తయారు చేయడం నాటి లక్ష్యమని అన్నారు. శ్రీ బోయపాటి దంపతుల ప్రేరణతో ఏర్పడిన ఇప్పటి హిందీ బాలావంశం ప్రళంస నీయకుని పేర్కొని, గతంలో వలె మంచి ఫలితం పొందగలరని ఆశిస్తూ తమ కుటాకంబంబం జేశారు ఆంధ్రసభ కార్యదర్శి శ్రీ ఎ. శంకర రాత్రి ఉపాధ్యాయ వృత్తి ఉత్తమమైనదని, కుం పతి బోయపాటి దంపతుల పర్యవేక్షణలో ప్రతిష్ఠా పొందుట అదృష్టంగా బాలిందాని అన్నారు మాతృసంస్థ పేరు ప్రఖ్యాతులు ఇనుమ దింప జేయాలంటూ ప్రతిష్ఠాబద్ధులకు ఆశిస్తులంద జేశారు.

ఈమని దయనంద, స్రవంతి సంపాదకులు ప్రతిష్ఠాబద్ధుల నుద్దేశించి ప్రసంగిస్తూ, జీవితంలో ధైర్యంగా ముందుకు సాగాలని, సౌఖ్యం సౌజన్యం అందరకుకోవాలని అన్నారు

కేంద్రసభ శిక్ష పరిషత్ సభ్యులు సిహెచ్. కుసుమ హరినాథశర్మ హిందీ ప్రచార రంగంలో

యశశీ యువకులు ప్రవేశించి నూతనోత్సాహంతో బాపా ప్రచారం గావించాలని కోరారు.

శ్రీ కాజ వెంకటేశ్వరరావు తమ అధ్యక్షోపన్యాసంలో పూజ్యబాపూజీ అరుగుపెట్టిన ఈ ప్రదేశం అతి పవిత్రమైనదని, గురుకుల బాలావరణంలో ప్రతిష్ఠా పొంది 'నిరాదంబరత-ఉన్నత ఆశయాలు' జీవిత పాఠంగా నేర్పిన విద్యార్థులను అతి నందిందారు సజ జీవితంలో ఉత్తమ ఆశయ సాధనకు నిర్బంధంగా ముందడుగు వేయాలని కాంక్షిస్తూ, ప్రతిష్ఠాబద్ధులకు కుటాశిస్సులందిజేశారు

శ్రీ బోయపాటి నాగేశ్వరరావు ప్రచారక విద్యాలయం తరపున శ్రీ అన్నదాసం రామస్వామిని నూతన వస్త్రాలతో సత్కరించారు ప్రచారక విద్యాలయ ప్రతిష్ఠాబద్ధులు, శ్రీమతి ఎ.వి.వద్దను, విద్యాకార్యదర్శి, కేంద్ర సభ నూతన వస్త్రములు పంపువ్వ లాంటిలాడుతో సన్మానించారు

ప్రచారక విద్యాలయ విద్యార్థి బృందం ఉపాధ్యాయ వర్గం తరపున శ్రీ పి. సిహెచ్ పి శివకుమార్, శ్రీ ఎస్. సత్యనారాయణ దార్శుల దన్యవాదములు తెలిపారు.

సభానంతరం డా॥ కె. హనుమంతరావు రచన 'భక్తమీరా' తెలుగు నాటిక జనరంజకంగా ప్రదర్శించబడినది.

హిందీ ప్రచారక ప్రతిష్ఠా మహావిద్యాలయం, హైదరాబాదు-4

ది. 15-12-1994 తేదీన హిందీ ప్రచారక ప్రతిష్ఠా మహా విద్యాలయం, సత్రాంతి సమారోహ మహా విద్యాలయ తపనంలో ప్రొఫెసర్ దిలీప్ సింహ్ గారి అధ్యక్షతన జరిగినది. మహా విద్యాలయ ప్రెసిడెంట్ డా॥ ఎమ్. బి. వి. ఐ ఆర్ శర్మ గారు తమ బార్నిక నివేదికను చదివి వినిపించిరి కొందరు చాత్రాధ్యాపక, అధ్యాపికలు తమ తమ అనుభవములను వినిపించిరి. డా॥ భీమసేన నిర్మల్ గారు దీక్షంతో ఎన్యూనము నిచ్చిరి. మహా విద్యాలయ సంపర్క ఆధికార శ్రీ శంకరరాత్రిగారు ముఖ్య అతిథిగా విచ్చేసిరి డా॥ సరోజ్ బజాజ్ బి. ఎడ్ కాలేజీ ప్రెసిడెంట్ శ్రీనివాసస్వామిగారు తమ తమ సందేశములను వినిపించిరి. వివిధ బోటిలో గెలుపొందిన చాత్రాధ్యాపకుల డా॥ సరోజ్ బజాజ్ గారు బహుమతి ప్రదానము చేసి, మహా విద్యాలయము కొంకు కావల్సిన గ్రంథములను కొనుగడులు. 1,100/-లు. విరాళముగా నిచ్చిరి. సభాధ్యక్షులు ప్రొఫెసర్ దిలీప్ సింహ్ గారు రాష్ట్రభాష అయిన హిందీ బాపావిద్యుద్ధికి బాపి ఉపాధ్యాయ, ఉపాధ్యాయులు తగిన కృషి చేయవలయునని ఉద్ఘోషించిరి.

శ్రీమతి కామేశ్వరి ప్రార్థనతో ప్రారంభమైన సభ శ్రీమతి ఆర్పవా కుమారి కృపజ్ఞతాభివందనము లతో ముగిసినది చాత్రాధ్యాపక, అధ్యాపికలు సాంస్కృతిక కార్యక్రమములను ప్రదర్శించిరి.

గుంటూరు జిల్లా అమృతోత్సవ హిందీ మహాసభలు తెనాలి

డి. 18.12.1994

మహాసభల సందర్భంగా ప్రసంగించుచున్న కేంద్ర సభ ప్రధాన కార్యదర్శి శ్రీ అన్నదానం
రామస్వామి గారు, హిందీ ప్రచార ప్రదీపిక అవిష్కరించుచున్న డా॥ సంజీవదేవ్
గారు, ప్రసంగించుచున్న డా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి గారు మరియు ఆంధ్ర
సభ అధ్యక్షులు శ్రీ బోయపాటి నాగేశ్వరరావు గారు ఈ చిత్రంతో ఉన్నారు.

